

YAYINLAR HAKKINDA

Kafkasya Kültürel Dergisinin okuyucularına sunduğu yayınlar:

1 — ÇERKESYADA SOSYAL YAŞAYIŞ VE ADETLER «Jabağı Baj» FİATI: 10 T.L.

2 — ÇERKES DÜŞÜNÜRÜ KAZANOKUE JABAĞI «ŞORTAN ASKERBİ» FİATI: 7.5 T.L.

3 — ABHAZ MİTOLOJİSİ ANAÇ MI? «B. ÖMER BÜYÜKA» FİATI: 40 T.L.

4 — KAFKASYA KÜLTÜREL DERĞİ CİLT 5, 6, 7 HER CİLT İN FİATI: 25 T.L.

Dergimizin yönetim merkezinden sağlanacak bu eserler dışında başka isteklerde bulunulmaması, yakında yayınlanacak yeni eserlerin okuyucularımıza duyurulacağı, yukarıdaki eserlerden istenilenlerin ödemeli olarak gönderileceğini duyururuz.

Noksan Sayılarımız Hakkında

1 — Çeşitli nedenlerle dergimizin geçmiş sayılarını alamamış olan okurlarımızı durumu bildirdikleri taktirde noksan sayıları ücretsiz olarak adreslerine postalanacaktır.

2 — Dergimizin geçmiş sayıları uzun süre muhafaza edilmediğinden okurlarımızın dergilerini iyi saklamalarını, ileride noksan sayılarını temin etmenin güç olacağını önemle hatırlatırız.

PUL GÖNDERİLMESİ

Cevap istenen yazılarda 100 kuruşluk pulu gönderilmesini tekrar duyururuz.

KAFKASYA

KÜLTÜREL DERĞİ
3 AYDA BİR ÇIKAR

YIL : 8 SAYI : 33 CİLT : 8 ARALIK - OCAK - ŞUBAT - 1972

Sahip ve Sorumlu Yayın Müdürü

İZZET AYDEMİR

Yönetim Merkezi :
Bahçelievler, Emek Mahallesi.
75 ci Sokak No : 61 D : 5
Ankara

Dizildiği ve Basıldığı yer
IDEAL Matbaası

ABONE TARİFESİ

Yıllık Abonesi : 16 TL.

Yabancı Memleketler : 60 TL.

İLÂN TARİFESİ :

Dergimizde yayınlanacak ilânların
Tam sayfası 1000, Yarım sayfası
500 TL. dir.

Gönderilen yazılar ve resimler
basılınsın veya basılmasın iade
olunmaz.

Yayın Komitesi gönderilen yazılarda
gerekli düzeltmeleri yapma-
ya yetkilidir.

Dergide basılan tercüme yazılardan
doğacak her türlü sorumlu-
luk çevirene aittir.

Dergide yayınlanan yazılar kaynak
gösterilmek şartıyla başka
yerde yayınlanabilir.

Basıldığı Tarih : Mart 1972

İ Ç İ N D E K İ L E R

OKURLARIMIZA ZORUNLU AÇIKLAMALAR
KAFKASYA

AMAZONLAR HAKKINDA (İktibas)

TARİHÇİLERE UYARI Dr. PÇİHALUK M.A.

ÇERKESLERİN ESKİ İNANÇLARI
ŞÖENU M. F.

ALMANYA'DAN HABERLER YEDİC B.

NARTLAR'A DAİR BATIRHAN B.

NART ŞOSRUKO'NUN ÖLÜMÜ
CULAT TEPESİ KAJER P.

MET İZZET Dr. GÜSAR V.

BİR KIVILCIM AFEŞU E.

KELOĞLAN İLE DEV AFEŞU E.

HOŞ GELDİNİZ KARDEŞLER Bağcıpaşa A.

GÜRCÜ ATA SÖZLERİ ZURAB Z.

NARTLAR'IN ALTIN AĞACI Bedegatle A.

ATLI AYI KARDANGUÇ Z.

YENİ YAYINLAR HAKKINDA
Bİ - YOL AFEŞU E.

AKTÜALİTE

OKUYUCU MEKTUPLARINA CEVAPLAR
KAFKASYA

Okurlarımıza Zorunlu Bazı Açıklamalar

Saygıdeğer okurlarımız:

Kafkasya Kültürel Dergisi uzun süredir sizlerden gördüğü ilgi ve yardımla yayını sürdürmekte ve bundan sonra da sürdürmek çabası içerisinde.

Okurlarımızdan aldığımız mektuplardan bazı hususların hem onların aydınlatılması, hem de birçok nedenlerin bilinmesi bakımından zorunlu görülmüştür. Şöyle ki:

1 — Kafkasya Dergisi dışında satılan diğer yayınlara kıyasla pahalıdır. Fakat şunu akıldan çıkarmamalıdır ki dışarıda satılan ve tirajları çok yüksek olan yayınlara göre dergimiz belirli bir çevreye ve ancak pek az bir hemşeri kitlesine sunulmaktadır. Böyle olunca da derginin bugünkü fiyatı masrafını bile karşılamaktan çok uzaktır.

2 — Pekçok okuyucumuz derginin yıllık abone ücretini göndermeyi bir külfet soymakta ve bize ödemeli göndermemizi söylemektedirler. Ödemeli gönderme şekli bizim için külfetli olmakla beraber hemşehrilerimizin adreslerini kontrolde çok faydalı olmaktadır. Bu nedenle ödemeli gönderilen dergilerde abone ücretine ödemeli posta ücreti de eklenmekte, bu eklenen ücret ise dergiye değil, posta idaresine kalmaktadır.

3 — Derginin aboneleri her sayı için değişik olduğundan dergide abone ücretinin gönderilmesinin bildirilmesi maksadı karşılamamaktadır. Bu yüzden her sayı abone süresi dolanlar için dergi içerisinde hatırlatma yazısı konulmaktadır.

4 — Bütün bunlara rağmen dergiler muntazaman yerine varmamakta, bazı defa da okurlarımıza yanlışlıkla abone ücretlerini ödedikleri halde ikinci defa ödemeli dergi gönderilmektedir.

5 — Aynı şekilde binbir güçlükle yayınladığımız kitaplar da yine okurlarımızın anlayış ve samimiyetine güvenilerek habersiz olarak adreslerine ödemeli olarak postalanmaktadır.

Kıymetli okurlarımız:

Dergimizin her ne pahasına olursa olsun yayını sürdürülebilmesi siz okurlarımızın yardımına bağlı bulunmaktadır.

Bu nedenle bundan sonra da aynı sistemi uygulayacağımızdan adreslerinize postalanacak dergi ve yayınlarmızı geri çevirmenizi, değişen adreslerinizi zamanında bildirmenizi, abone v.s. gibi ücreti ilgilendiren hususlardaki yanlışlıkları idaremize bildirmenizi önemle hatırlatırız.

Okurlarımızın her hususta uğradıkları maddi kayıplarını karşılamaya hazır olduğumuzu bildiririz.

Tekrar edelim ki dergimiz ve yayınlarmız ancak siz hemşehrilerimizin ilgi ve teşvikleriyle yürütülebilecektir.

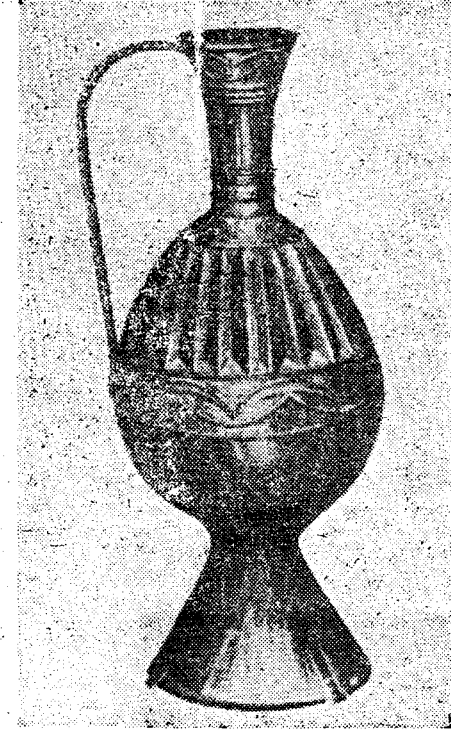
Diğer bir önemli husus da bizim görüş ve çalışmalarımıza zıt yayınlarmızın okurlarımıza sunulmaya çalışılmasıdır. Bu hususta okurlarımızın dikkatli olmalarını, bu gibi yayınlarmızın dikkatle izlenerek çalışmalarımızı aksatıcı yönde olanlarının kabul edilmesini önemle rica ederiz.

Dergimizde okuyucularımıza tavsiye ettiğimiz eserleri yayınlıyor ve bundan sonra da duyuracağız.

Her zaman ilgi ve yardımlarınızı bekler, teşekkür ederiz.

En derin saygularımızla.

KAFKASYA

AMAZONLARA BENZEYEN KADINLARIN KARADENİZ İLE HAZER DENİZİ ARASINDAKİ BÖLGEDE YAŞADIKLARI TARİHİ KALINTILARLA AÇIKLANDI.

Amazonlar, yendikleri düşmanı atın ayakları ile ezerlerken savaş için giyinmiş, güzel kadınlar olarak resmedilirler. Efsanelere inanılacak olursa, Amazonlar, cenkçi bir kadınlar kabilesi olup eski Yunan'da, Karadeniz'in güney sahillerinde yaşamakta idiler. Otardıkları bölgeye hiçbir erkek ayağını atamazdı. Amazonlardan biri çocuk sahibi olmak isteyince, civardaki kabileleri ziyaret ederdi. Amazon olmak için de, sadece kız çocukları büyütülür ve yaşatılırdı.

Bütün bu anlatılanlara gerçek olabileceğine ihtimal verilmiyor, fakat arkeologlar, Amazonların efsanesi ile Don Nehrinin Doğusundaki Rusya steplerinde yaşayan göçebe bir kavim olan Sarmasyanlar arasında ilgi çekici benzerlikler bulunduğunu ortaya koyuyorlardı. Şimdi ise, Rus ilim adamları bu iki kavim arasında gerçekten bağlar bulunduğunu isbat eden deliller elde ettiklerini ve Amazonların sadece hikâye anlatılanlara hayal mahsulü olmayıp, geçmişte gerçekten yaşamış bir kavim olabileceğini iddia ediyorlar.

Hazar Denizi'ne dökülen Ural nehri boyunca kazılar yapan Rus arkeologları, mezarlar bulduklarını ve bu mezarların savaş sanatını incelemiş kadınlara ait olduğunu açıklıyorlar. Kazılarda, sade mücevher ve çanak, çömlek değil, aynı zamanda, kılıç ve kalkanlar da bulunmuştur. Soylu bir kadının mezarında, Rus arkeologları, boynuna kristal boncuklar ve değerli taşlardan yapılmış kolye takılan bir kadın kafatası ortaya çıkarmışlardır. Aynı mezarda, bronz halka ve atların başına takılan çeşitli süs eşyası ele geçmiştir.

Sarmasyan medeniyeti için elde edilen bilgiler, kadınların da erkeklerin yanısıra savaşa katılıp dövüşüklerini isbat etmektedir. Eski efsanelere inanılacak olursa, Sarmasyan kavminden olan bir kız, ancak en azından bir düşman öldürmedikçe evlenemezdi. Rus ilim adamları kaç tane mezar açtıklarını açıklamıyorlar, fakat büyük bir çoğunluğun mezarının savaş aletleri ile dolu olduğunu açıklıyorlar. Bu delillere göre, Amazon efsanesinin Sarmasyan medeniyetinden ortaya çıktığı belli oluyor. Hatta, Hazer Denizi ile Karadeniz arasındaki bölgede, bir ara, erkeklerin kesinlikle kabul edilmediği ve sadece kadınların hâkim olduğu bir medeniyetin varlığından da söz ediliyor.

(SUNDAY EXPRESS Gazetesi'nden)

TARİHÇİLERE UYARI (*)

Dr. Mehmet Ali PÇİHALUK

Tarih bilginlerinin Kafkasyalılar hakkındaki açıklamaları şimdiye kadar pek kesin değil. Gerçekte en seçkin olan Çerkeslerin tarihi de gelenekleri de kapalı kalmış. Pek eski sürelerden beri menşe'i pek daha eski olması gereken bir medeniyete sahip olduğu belirtilen Çerkeslik yaşantısı geniş ve derin olarak incelenir ise bu medeniyetin ilk yükselişi de değil. Belki son yerini üstün bir zirvede bulduktan sonra savaşlar ve tabii istilâlar gibi durumların ve bu durumların çoğunlukla sonucu olan sarsıntıların eklenmesiyle çevrenin sosyal ve siyasal alanında bir muvazene bularak durduğu ve bu yönden ötürü bunun medeniyetten ziyade (Medeniyet enkazı) durumuna girdiği anlaşılır.

İşte bu yönden yapılacak incelemeler, bugün bir tarihî muammayı çözecektir. Çerkeslerin son asırda yurdlarının savunması uğrunda adetâ harika şeklinde görülen davranışlarını Avrupa büyük bir dikkatle izlemiş ve bu millette gördüğü medenî eserler kalıntılarını dahi gözeterek birçok tarihî buluşlar bulmak istemiş ve özellikle Kafkasya'da iki yıl dolayarak yaptığı incelemeler sonunda Ernest Şantır (Erneste Chantre) gibi ünlü bir yazarın üç ciltlik büyük eseri yine kesin tarihî bir vesika olamamıştır.

Çerkesleri fizyonomi ve etnoloji yönünden inceleyen bazı İngiliz ve Alman bilginlerinin kalemlerinden çıkan kesin eserlerinde Çerkeslerin öteden beri Avrupa'nın çeşitli yerlerinde yerleşmiş olduklarına dair kıymetli yazılar görülmüş ise de bunlar ancak üzerinde durulmuş şeyleri gösterebilmiş, yoksa bu belirtilerin ne suretle belirlediği açıklanamamıştır. Yazılanın okunuşu ilerledikçe görülecektir ki bu karışık akıma karanlık geçmişte oluş şeklini ümit verecek bir ışık ile aydınlatacak olan şeylerden dil, gelenek, inançlar ve efsaneler sırasında birinci dereceyi (Dil) teşkil ettiğinden biz de — diğerlerini unutmamakla beraber — bu noktayı incelemelerimize temel seçeceğiz ve bugün özel bir önem taşımayan bu dilin tarihî kıymetini göstermeye çalışacağız.

Çerkes dilinin bu medeniyet ve ilim çağında dünya dilleri arasında bugünkü yârında kalması şüphesizdir ki Çerkeslerin diğer milletlere öğretmek için sosyal ve siyasal bir mevkîye sahip olmamalarından vazgeçerek kendi aralarında öğrenilmesi için bu dilin bir süreler bir alfabeti bile yapılamamasından ileri gelmiş ve Türkiye'de Meşrutiyet başlangıcına (1908 yılı) kadar diğer milletlere öğretmek şöyle dursun kendilerinin bazılarının az da olsa unuttukları ya da öğrenemedikleri görülmüştür.

İlim ve eğitim ile fazla uğraşmalar İngiliz incelemelerini bin türlü zorluklar benimsiyerek Çerkes dilinin alfabe ve gramer, bir de luğatça yazdırmağa yönelttiği gibi Çerkes bilginlerinden (Şora Noghumuka)'yı bir Çerkesçe-Ruşça luğat kitabı hazırlar.

lamasına ve arkasından da bir geniş Çerkesçe-Rusça diksiyoner düzenlemesine yol açmıştır. Yine son zamanlarda Çerkes ya da bir kişisi dahi kalmayan Ubikh Çerkes dalının Ubikh diyalektini rapı için Fransız bilgini Prof. Georges Dümezil; Ubikhlerin çokluğunun bulunduğu Bursa vilâyetinin Hacı Osman ve Hacı Yakup köylerine giderek ölüme mahkûm görünen bu dilin incelenmesine çalışmış ve bu dil ile bir de kitap yayınlamıştır (1). Öz toplumu, halkı tarafından ihmal edilmiş Çerkesçe yabancılar tarafından verilen öneme ve toplumda kendilerini tanıtabilmek için uyanmakta olan hevesten ötürü öz Çerkesler arasında da Çerkesçe alfabe, gramer ve bazı ilkökul kitapları ile beraber millî tarihleri yazmaya ve hattâ bir de gazete (2) yayınlanmağa başlamıştır.

Yazdığım bu eserde Çerkesçe'nin bugünkü durumundan çok dünya tarihince olan önemini ve bundan ötürü Çerkeslerin, genel tarihteki mevkiiini belirtmek amacı takip edilmiştir. Hiç bir millet tarihi tarafından verilmeyen bu konunun inceleyiciler tarafından gözününe alınması tarih alanında birçok mahsuller yetiştirmek üzere bir tohum. Çerkesler yönünden de izlendiğinde kendilerinin binlerce yıldan beri bilme-yerek ve fakat takdire değer bir inatla muhafaza ettikleri geleneklerine bundan sonra daha bilimsel, daha ciddi olarak bağlılıklarını temin edecek milletler arasında daha onurlu yaşamak için ellerini bir vesika olacaktır. Bununla beraber bu eserin yayımı ile bir millete yapılacak en büyük hizmetin ancak kendi kişileri tarafından meydana getirileceği gerçekliği bir kere daha açıklanmak istenilmiştir.

O halde bir kronoloji olmaktan ziyade filoloji ve etnoloji tecrübesi olmak üzere meydana çıkan ve Çerkesçenin arkeolojik bir lügatı demek olan bu eser açılışı dört, beş bin yıl önceki yaşayış alanlarını oldukça şeffaf bir perde arkasından seyretmeye yarayacak, şimdiye kadar tam bir varlık gösteremeyen Çerkes milletinin dünyada sesi akis yapamayan Çerkesçenin mahiyetini kurcalayacak, bu yönden belirtecek daha birçok nuanslar, tarih detaylarında depreme benzer bir olayını açıklayacak, her türlü güçlükleri kapsayan çalışmanın yardımı ile tarih genişleyecek, belki de çok genişleyecektir.

Gerçekte Avrupa'nın en çok itimada değer ansiklopedilerinde milattan altı yüz yıl önce Kafkasya'da bulunan Çerkesler hakkında bilgi alındığı kayıtlıdır. Bu ise o tarihten önce onların daha önceden beri bir millet halinde yaşadıklarını gösterdiğinden Çerkeslik menkıbelerini öğrenmek üzere belirtilen tarihin daha öncelerine göz gezdirmemiz gerekir. Şimdiye kadar Çerkeslerin menşei olarak bilinen Kafkasya, Karadeniz'den Hazer denizine kadar uzanan sıra dağların kuzey ve güney eteklerindeki büyük bir ülkedir. Bu yüksek dağların eteklerinden paralel akan güzel sular ülkeyi balık sırtı gibi karşılıklı bölgelere ayırır. Bu normal ayrılış öyle bir sosyal ayırımı belirtmiştir ki, Çerkes dallarından herhangi birine yerleri sorulsa alınacak cevap (filan ve filan sular arası)'ından ibarettir.

Yine dünyanın en güzel, en müstahkem, en şairâne bir iklimi olan koca Kafkasya'da dünyada mevcut milletlerde olduğu gibi birçok dilleri kapsayan çeşitli diyalekt ya da dilcikler görülür. Gerçekten Kafkasyalıları siyasî tesirler sonucu varlıklarını korumak için yüksek dağların eteklerine dal dal sığdırmayı daha uygun görmüş ve bu yüzden her dal çevresinden irak yalnız başına yaşar bir halde pek eski gelenekle-

rini, özelliklerini muhafaza etmek şartı ile yaşamış olduğunu göstermiştir. Bunlar göz önüne alınırsa bu ülkenin yalnız — öteden beri belirtildiği gibi — doğudan batıya gelen insan topluluklarının bir geçit yolu olmayıp her halde güneyden gelen eski medeniyet müessislerine (kurucularına) de bir sığınak ve bir savunak yaptığını kabul etmek gerekiyor. Bu çeşitli milletler geliş yerleri ile zit yerlere yerleşmişlerdir. Meselâ dilleri incelenince yanlışlıkla İranlı (Iranienne) olduklarına hüküm olunan Kuşa (Asetin)'ler Kafkas dağlarının kuzey eteğinde bile bulunmaları ve şimdiye kadar Çerkes ırkından uzak tanınan Karaçay, Kalmuk, Laz, Ermeni gibi milletlerin pek çok aileleri de — karışma, temessülün bile üstünde olarak — Çerkes aileleri arasında pek samimi durumda buldukları görülür. Hülâsa Ari (Ariene), İrani (Iranienne), Turani (Turaniene) ve hattâ Sâmî (Samite) gibi bütün anlamlarıyla çeşitli eski milletlerle şubelerinin hemen her türlüünü kapsayan Kafkasya, gerçek büyük bir (Tarihî sınırlar) mezarıdır.

Konunun böyle olduğunu düşünmek şimdiye kadar üzüntü ve endişe kaynağı olmuştu. Fakat bu tarihî sınırların yakın belirti ve açık bir yöne nasıl yavaşabileceği yazılarımızın izlenmesiyle anlaşılacaktır. Konumuz, daha doğrusu incelemelerimizin amacı eski medeniyetler yaratıcılarının Kafkasyalılar ve özellikle Çerkesler olduğunu ispat eylemektedir.

Üstün bir amaç ile Çerkeslik adına kendini vakfeden Met Çınatuka İzzet Paşa'nın bir süre önce yayınladığı (Kafkas Tarihi) adlı eseri Hâtîlerin (Hittite) Kafkasyalı Çerkesler'den bulunduğunu isbatladı. Bu yönden gösterdikleri tarihî vesikaların bir kısmını **M O R G A N** ile **Hâtî** incelemeleri yapan **SATŞE**'ye borçlu ise de pek büyük önemi olan diğer birçok filolojik incelemelerin şerefi kendilerindedir. Bu ve buna benzer akıl ve hayale ilk görüşte sığmayan birçok incelemeler; gelenek, kıyafet ve inançlar gibi genel deliller ile perçinleşmiş olarak meydana çıktı. Bütün bu çalışma ve bu uğraşmalar yalnız bir azınlığı iknâ, karşı çıkan çoğunluğu ise ancak pek sathi fakat tesirli bir intibaha davet etti. Bunun böyle olacağı da pek normal idi. Faziletli paşanın diğer dört (Evrikalarım) kitapları da çıkınca gerçek daha açıklığı ile görülmeye, o karanlık ve sisli bulutlar dağılmağa başladı. Gerçeklerin araştırılmasıyla hayli yol alınmış bulunduğunun farkına da varıldı. Çünkü sonraki kitaplarda gösterilen vesikalar öncekilere göre daha kuvvetli idi. Kafkas tarihi elde zaten kurşuk olan (Hittit tarihi) ni kesif bir sis içinde bulan eski Çerkes yaşantısı ile birleştiriliyordu. Fakat (Evrikalarım) tarihsel, efsaneli ve hurafeleri bile mazbut pek eski Yunanlıların Çerkeslerle olan kuvvetli ilişkiler ile yakınlık ve benzerlikleri açıklama 1912 yılında (Ghuaze) Çerkes gazetesinde buna dair yayınladığım bir yazı (3)'ü doğruladığından bu eserlerin önemini belirtmişti. Gazetemizdeki o yazım Çerkeslerle eski Yunanlıların dikkate değer bir ilişkilerini açıklıyordu. Derin incelemelerle bugün bu ilişkinin yalnız Yunanlılarla olmayıp pek eski Hâtî imparatorluğunda, pek eski Mısır'da, Medye, Lidye ve Kapadokyada Gedani ülkesinde dil, medeniyet ve inançlar bakımından Çerkeslerin ölümsüz ve kaybedilmeyecek eserler bıraktıkları görülür. Bu yazım ile bu incelemeler üzerinde de duracağım.

Paşa'nın eserlerinde gördüğüm buluşların tıpkı tıpkısına benzer buluşların elde ettiğim vesikalara da uygun gelmesi, ortaya atılan dâvanın doğruluğuna beni de inandırdı. Bu yolda geçen incelemelerimin bir hayalden ibaret olmadığına peşin olarak

inanmış olduğumdan üstüme düşen teşekkürü kendilerine sunmayı borç bildim. El-
verir ki bugün tüm bir kanaat ve anlayışla inandığımız ardi ardına buluşlar Avru-
pa'nın ilim ve tarihi cemiyetleri tarafından bir an önce incelenir de (Kayser'in
malını Kayser'e veriniz) kaidesine haklı bulduğumuz üstün şeref biz sahiplerine geri
verilsin.

Met İzzet'in Kafkas tarihinde Çerkeslerin millî adları olan (Adighe)'yi Hâti kel-
mesine yapıştırmağa çalışmasına biz de Adighe dalları arasında (Hat) adında bir da-
lin da bulunduğuna bakarak bunun doğrudan doğruya (Hâti) anlamında olduğunu
ekliyoruz(4). Düşünelim bir de kıyas yapalım : Başlangıçta Filistin'i gezen İsrail oğul-
larının (Yahudilerin) Mısır'a giriş ve çıkışlarını ve kutsal tarihteki rollerini hatıra
getirelim. Oldukça mazbut tarihi olan Yahudilerin bir kısmı Kafkasya'nın kuzeyinde
ve diğer bir bölümü de hemen zenci ırkı özelliklerini taşıması olarak Habeşistan ül-
kesinde görmekle şaşamaz iken pek eski Çerkeslerin Küçük Asya'da, Mısır ve Trak-
ya'da medeniyet kurduklarını ve bunların bir kısmının Kafkasya'ya döndüklerini ka-
bul etmek neden hayreti mucip olsun?

Bununla beraber böyle bir hayreti mazur görmek için bir sebep var ki o da
Çerkeslerin pek eski tarihlerinin şimdiye kadar mazbut bulunmamasıdır. Bana öyle
geliyor ki bundan sonra Kafkas dillerine ve özellikle Çerkesçeye ve Çerkes tarihine
daha ciddi olarak önem verilirse pek eski tarihin hal edilmedik pek az noktaları kala-
cak, gerçek (Medeniyet Ataları) ile adlandırılmaları gereken Çerkeslerin bugünkü
durumlarının incelenmesinden çıkarılacak sonuç hakkında birkaç söz eklemek zo-
runda bırakacaktır.

(DEVAMI VAR)

(*) İkazalmüven'linin (Tarihçilere uyarı). Dr. Mehmet Ali Pçihaiuk. Ramus (Suriye)
1920 - 1922

(1) Recits Oubykh. Prof. Georges Dümezil. Paris, 1959.

(2) Ghuaze. Çerkesçe - Türkçe gazete. İstanbul, 1912.

(3) Aynı gazete sayı 6.

(4) Hatikuay Hâti oğulları anlamıdır.

Çerkeslerin Daha Sonraki Dönemlerdeki İnançlarına Bir Bakış (Thamate) ler

M. Fetgery Ş Ö E N U

Buraya kadar bizi izleme sıkıntısına katılan okuyucular Çerkeslerin sosyal ku-
rallarındaki önemli rol oynayan, etkilerle nüfuzlarda bulunan dinin ve ilksel inanç yö-
nünden şöyle bir fikir edinmişlerdir. Şimdi bu konuda biz yazımızı diğerlerinde yap-
tığımız gibi, Çerkeslerdeki başka bir görüşü ele alarak incelemek istiyoruz. O da
Adighelerin (THAMATE)'sidir. Adighelerde hâlâ toplumun ulusu, büyüğü, fikir ve
cayanından faydalanan sayın ihtiyar ..... anlamlarına gelen bir (Thamate) kelimesi
vardır ki yerine göre aile reisi, köy nazarı, halk büyüğü veya başkan anlamında
kullanılıyor. Bunun eski anlamı toplumun din işleri ile sosyal ve siyasal gelenek ve
durumların yöneticisi ve başkanı idi. Eskiden Bizans İmparatorluğu teşkilatında da bu
katıksız Çerkes kelimesi temelli roller oynamıştı. Oradaki asker olmayan (sivil) ku-
rullar yüzyıllarca süre (vilâyet) yerine Thamate'lilere ayrılmış idi. Bu bir derebeylik
değişti. Bambaşka bir şeydi...

Bu kelimenin bugün bile Çerkesler arasında aldığı anlamlar, sınır kudretinin eski
genişliğini gösterecek bir durumdadır. Analize edildiği takdirde (Ateş mâbudu) ya
da (Tanrı'nın yakını) anlamı çıkar ki en eski bir dinsel döneme, kutsal ocak inancına
bağlılığını belirtir. Adighelerce (Tha) veya (Tiha) Allah demektir. Menşe'i ise (Ce-
nabi Kibriya - Ulu Tanrı) ve (Allahu ekber - büyük Tanrı) anlamında eski dillerde
bulunan (Deva)'dır. Latinlerin (Dyavus)'u, Frankların (Dio-Dieu)'su gibi Adighelerin
(Tha)'sı da Sanskrit dilindeki parlak ve pek üstün anlamına gelen (Allahu ekber),
(Deva)'dan çevirmedi. (Mate) ise bugün (İhsan olunmuş, bağışlanmış, sevgili) de-
mek olduğu gibi eskiden (Mafe) yani (Ateş)'den çevrilmiş olduğunu sınıyorum. Şimdi
(Tha) ve (Mafe) kelimelerinden toplum olan (Thamate)'nin değişik bir şekli olan
(Thamate) bize (Ateş mâbudu - Ateş Tanrısı) fikrini verir.

Vaki'a Met Çunatuba İzzet Paşa merhuma göre : (Thamate)'nin anlamı (Allah'ın
sevgilisi)'dir. Zamanımız için pe kâşoru olabilen bu anlamın pek eski dönem için de
aynı sadakata yöneleceği şüphelidir. Ben dah a ziyade (Ateş Tanrısı) ya da kutsal âyi-
ni idare eden reisi ki öldüğü zaman (Mâbut) olacaktı. Hayatında da bir mâbut hukuk
ve selâhiyetini haizdi olarak kabul ediyorum. Hattâ kutsal ateşin, aile dinlerinin,
ocak ve mezarın bizim için saklı birer sır olan birçok Çerkes gelenek ve âdetlerin-
de mânalandığı kanısını da besliyorum. Vaki'a (Thamate) Ateş Tanrısı anlamını ve-
rebilmesi için şimdiki dilin kaidesine (Mafetha) olması gerekir. Eski durumu ile o
ise de şimdiki tahrif edilmiş şeklidir. Bu böyle düşünüldüğü takdirde dînî merasimi
yöneten aile reisleri, öldüğü zaman ailenin mâbudu arasına gireceği inancı ile aile
reislerine, aile babalarına daha genel bir anlam ile (Patriyark - Patriarche)'lere veri-
len dinsel bir ünvan idi demek olur.

Görülüyor ki bu kelimenin (Gens) anlamıyla, Abkhazca anlamı (Amtskhara) olan aile teşekkülü ile sıkı bir ilgisi vardır. Birkaç yüzyıl önceki anlamının aracılığı yüzünden bildiğimiz bilgi ile de dinsel, sosyal ve siyasal düzenlerin kurucu ve başkanı anlamını veriyor. Geçen yüzyılda bu sınırlı anlam (din adamları) sınırını geçmiyordu. Haşim efendinin ve ondan aktarılarak da Cevdet Paşa tarihinin (Thamate) lere ait ifadeler böyle gösteriyor...

Başkanların, din adamları başkanlarının bu biçim düşünceleri ise aile mâbutları dinsel ayinini tamamlayan bilgiç ve sonra gelen bir din devrine aittir. Eski Akdeniz milletleri, İranlılar, Hintliler, Orta Asyalılar, Hattâ Çinliler, Moğollar... bu devri az çok farklarla yaşamışlardır. Bunların hepsinde dini merasimi öne aile babaları, yani aile Mâbutları, daha sonra da soy yani baba tarafından akraba olan birçok ailelerden toplumun reisleri, ondan sonraki devrede de bir sınıf halinde ve sosyal başkanların üstünde. Mâbutların vekilleri olan din adamları tarafından nezaret olunurlardı. Merâsimin yapılmasına ancak onlar yetkili idiler...

Remalılar, Yunanlılar, Franklar ya da Keltler, Golvalılar ve Cermenler.. v.s. hep böyle birer din anlayışına sahip idiler. Onlar da aile babalarının öldükten sonra mâbutlar sırasına gireceğine inanırlardı. Hattâ Orta çağ Hıristiyan hükümetleri, İsa peygamberin kanunlarına aykırı olduğu halde bile, hükümdarları yalnız bu eski inançların etkisi altında Tanrı'nın yeryüzünde sorumsuz vekilleri olarak tanırlar ve (yeryüzünde Tanrı'nın gölgesi) derlerdi ve bu eski anlayışa göre pek yanlış bir anlayıştı. Nitekim hazretî İsa bile (Allah'ın ruhu, Allah'ın oğlu) ve nihayet (Allah'ın kendisi) olmaktan kurtulamadı... Allah'ın resulu, peygamberi sıfatı ona az görüldü idi...

Halbuki Golvalılar, Keltler, Cermenler, Latinler... genel olarak bu inançlardan başka birtakım tabii olaylara da Tanrılık pâyesi verirler, ağaçlara da taparlardı. Özellikle Meşe ağacı pek kutsal tanınmıştı. Onu gök tanrısı sayarlardı. Eski Golva tarihi, Cermenlerin mâzileri karıştırılacak olursa onların ataları olan Totonlar (Teutons)'la Keltler'in meşeye nasıl tapıtları görülür. Hattâ bir iki asır önceki Avrupa nesli bile bu ağacı kutsal sayarlardı. Eski efsanelerde meşe ağacı büyük mâbut (Jupiter)'e tahsis edilmişti. Birçok yerlerde Jupiter'in meşede belirttiğine itikat edilir ve meşe onun sembolü olarak takdis olunurdu.

Biraz daha inceleyecek olursak meşenin genel olarak (Aryen)'ler nazarında bir (Tuba) olduğu öğrenilir. Pelasg (Pelasges)'ler de hep meşeyi (gökler ağacı) sayarlardı. Fırtınalı havalarda meşelerin dallarından, yapraklarından çıkan sesler eski zaman kâhinlerince (Tanrı sesi) gibi kabul olunurdu ve o uğultularda, yaprakların fırlamasından ilâhî (Tanrısal) mânâlar çıkarılırdı.

Bu hal Kafkasya'da özellikle Batı Çerkeslerinde de vardı. Ve meşe pek saygı taşırdı. İşte biz Thamate'leri en son defa müsbet bir tarih gözü ile ancak Çerkeslerin kutsal ağaca (ilâhlık) pâyesi verdikleri zamanların rahipleri, reisleri olarak öğreniyoruz ki hem dinsel, hem siyasal, hem sosyal bütün işler de fikir ve oyları değerli ve itibarlı idi. O kutsal ağaç ise mazinin süre gelen dinsel fikirlerinden başka bir şey göstermiyen meşe idi. Gerçekte tabii'ata tapma dini (Druidisme) Kafkasya'da pek eski idi. Hattâ mitolojinin meşhur (Altın post - Toison d'or)'u, Kolkida (Colchide) krallığı

(Aetes) tarafından cenk ve savaş tanrısına tahsis edilen küçük bir ormanda bir meşeye asılmak suretiyle Ataların Atası Tanrı'ya adanmıştı. Bu oldukça önemli bir şeydir. Ondan sonraki devirlerdeki Çerkes ibâdet temellerini çok hatırlatacak bir olaydır.

Adighelerin meşesi, Türk tarihlerine, Ferruh Ali Paşa'nın kâtibi Haşim efendinin basılmamış, yayılmamış bir risalesini kaynak yapan Cevdet Paşa kalemi ile (Kodeş) diye geçmiştir. Adighelerdeki asıl adı (Kueddis-Koueddise) yani (pek aziz, pek muhterem, kutsal) dir. Haşim efendiden birçok süre önce, tâ on birinci hicri asırda (Evliya Çelebi) de bu ağaçtan ve Çerkeslerin ona yaptıkları ibâdetten bahsetmişti. Çerkeslerin (Meşe devri) Golvalerin yani bugünkü Fransa'nın eski sakinleri ile Britanya adalarındaki Keltler'in din inancına, âyin ve merasimine pek ziyade benzeyen toprakları vardı :

- a) Her iki tarafın meşe ibâdeti pek eski idi. Ucu, bucağı belirsiz zamanlarda kaybolan bir başlangıcı vardır.
- b) İbâdet şekli tıpkı idi. Bu din inancı için özel tapınaklar kurulmazdı. Açık havada ve çoğunlukla bir ormanda ibâdet edilirdi.
- c) Bu dini inanç âyini idare eden din adamlarına Golvalar (Druide) derlerdi. Bu adın Kelt dilince meşeye mensup, meşe adamı anlamına geldiğini, çünkü (Dru)'nun meşe demek olduğunu mütehassısları uzun uzadıya belirtiyorlar. Çerkesler de bu din adamlarına (Thamate) dendiğini Haşim efendi bildiriyor. Fakat bu kelimenin Golvalılarda olduğu gibi (meşe) ile ilgisi yoktur.
- d) Tabiatın kucagında, onunla göğüs göğüse âyin yapan bu din adamlarının, dağ zirveleri ile ormanların kuytu köşelerini tapınak yeri yapan bu din adamlarının salâhiyetleri her iki tarafta da pek genişti. Bunlar okumak, yazmak bilmezler ilmi gayip (saklı bilgi)'ten öğrenirlerdi. Hem din adamı, hem kâhîn, hem hekim, hem diplomat, hem komutan... v.s. idiler. Neslin eğitim ve öğretimi, cemiyetin mukadderatı hakkında fikir beyan etmek, hattâ karar vermek gibi şeyler görev ve haklarından idi. (Mâbutlara kurban kesmek, bütün şeylere hüküm vermek, kişiler ve dâller, aileler arasında çıkacak davalara bakmak sonuca getirmek hakkı onlarındı.
- e) Golvalılarda, Çerkeslerde kutsal meşelere tapma birbirine benzer. Savaşlarda, güç ve zor işlerde, seferlerde başarı için o mukaddes ağaçlara adaklarda bulunmak, harp ganimetlerinden ona pay çıkarmak ve dallarına asmak itiyadındadırlar. Adakların çoğu da kurban kesmek, silâh ve deri sunmak gibi şeylerdi.
- f) Golvalılar, meşeler üzerinde biten bir çeşit ota sızlı saklı hassalar isnat ederler ve ondan birçok şeyler beklerlerdi. Adigheler de bu ota (Yinabi) derler ve kerâmetlerini kabullenirler. Hattâ (Elburz) de hapis olduğunu söyleyen bir efsanelerinde; kendini ziyaret edenlere (Dahhak)'ın ilk sorularından biri (Yinabi çok yetişiyor mu?) dan ibaretti.

Keltlerle, Golvalilerle olan bu benzerlik, bu tıpkılık tabiidir. Esasen Keltler Kaf-

kasya'ya yabancı değildirler. Milattan önce bir devirde Kafkasya'da ve kuzeyinde buldukları eski Yunan tarihçileri tarafından bildirilen, Skitler (Scythe)'lerle komşu, hattâ akraba idiler. Bazı eski tarihçiler (Kalto-Scyte) tabirini kullanırlar ki bu komşu ve akrabaların bir karışımına da işaretidir. Skit (Scythe) ler ise Çerkeslerin son ata-landandır.

Ne ise; Çerkeslerin bu umumî ağaçlardan başka her ailenin, her soyun hususî kutsal ağaçları da vardı. Bunlar her evin avlusunda, bahçesinde ve çoğunlukla evin önünde bulunurdu. Telli, pullu bir gelin gibi süslenmesine dikkat edilen bu seçkin ağaçlara (Tanrıya yalvarma yeri) anlamına gelen bir ad ile adlandırılırdı. Eski dinî inanç yalnız bunlardan ibâret değildir. Mitolojik devrinin hemen bütün mâbutları aynen orada yaşamışlardı. Her olay bir Tanrı'nın tanrılık görevi içinde belirirdi.

(DEVAMI VAR)

ALMANYADAN HABERLER :

(Heidelberg Alman - Türk Derneği)

Arkadaşımız YEDİC. B. HEIDELBERG'den bildiriyor.

İÇ TOROSLAR'DAKİ ÇERKESLER

Heidelberg Türk - Alman Derneğinde dün akşam düzenlenen konferansta Ulrich ve Angelika Landman'lar İç Toroslar'daki Çerkesler hakkında Etnoloji araştırmalarına dayanarak dinleyicilere önemli ve ilmi bilgiler verdiler. Kısa bir tarihî açıklama ile 90 yıl önce ana vatanlarını terk eden bu milletin Türkiye'ye göçlerini ve geçmiş tarihini de dinleyicilerine tanıttılar. Kafkas-Rus savaşları neticesinde savaşı kazanan Ruslar (1864) iki sık ileri sürüyorlardı : Teslim olun ya da vatanınızı terk edin. Böylece tüzbinlerce Çerkes vatanını terk etti. Bu göç zamanın akımı içerisinde faciaya dönüştü. Bu talihsiz insanlar nice mahrumiyetler içinde ve ağızdan kıvrınarak Samsun'a ve Tuna boylarına yayıldılar.

Rus - Türk mücadeleleri neticesinde yurtdışından kovulan göçmenlerden 30 ailelik bir grup 1880 yılında Çanakkale üzerinden (Mersin'e) Kilikya yaylalarına, kendilerine elverişli Toros yaylalarına yerleşmişler. Bu grup Çerkesler ve Çerkes ailelerinin yanında Landmanlar uzun bir müddet kalmışlar ve araştırma yaparak araştırmalarını günbe gün tespit etmişlerdir. Çerkesler tarafından kurulan köylerdeki ev tipleri ilk bakışta Rumeli ev tipini hatırlatıyor. Köyde tek bir ev Kafkas stili ile inşa edilmiş. Ayrıca renkli Diaslarla yerinde tespit edilen, Çerkes geleneklerini yansıtan eğlence, düşün ve halk danslarına ait resimler de dinleyicilere gösterilmiştir.

Arap ve Türklerle karışmış olup civarda kurulmuş diğer bir Çerkes köyüyle de devamlı figürleri vardır. Bu köyde evler blok stiliyle kurulmuş. Evlerde kullanılan tahtaların ilk bakışta da kolayca fark edilen Çerkes eyerlerinden ve üzengilerinden alınan motiflerle süslediği görülmektedir. Binici bir ulus olan Çerkesler geçmişlerini asla unutmak istememişler ve unutmadılar da. Bugün hâlâ geçmişlerine ait ata yadigarı millî elbiselerini, eyer takımlarını, kama ve kılıçlarını yıpratıcı göçlere rağmen unutmamışlar ve hâlâ muhafaza etmektedirler. Ana dillerini de Türkçe'nin

yanısıra unutmamışlar. Çocukları daha önce Türkler tarafından Türkçe eğitildiği halde, kendileri de çocuklarını bizzat Çerkes kültürü ile eğitmektedirler...

NOT: Bu yazı Heidelberg'de yayınlanan RHEIN - ZEITUNG Gazetesinin 13.6.1972 sayısında yayımlanmıştır.

NART'LARA DAİR

Beksultan B A T I R H A M

1924 yılında Prag'da (Çekoslavakya) yayınlanan «Kafkasky Gorets» (Kafkasyalı Dağlı) dergisinde merhum A. KANTEMİR'in «Kafkas Dağlarının Nart Efsanesi» adlı bir yazısı yayımlanmıştı. A. KANTEMİR bu yazısında :

«Çok uzun yıllardan beri yanyana yaşayan Kafkas milletlerinin birbirine içtenlikle bağlı oluşlarının nedenini mitolojilerinin birliğine, folklor benzerliğine efsanelerinin, özellikle Nart eposunun yakınlığına bağlamak yerinde olur. Dağıstan'da Çeçen-İnguş, Osetin ve Adıga'lar arasında söylene gelen rapsodilerin (şarkıların), kültürel yakınlıklarının, anane birliklerinin benzerlik derecesini gören Dağlı münevverlerinin dikkatini çekmesi gerekirdi.

Binlerce yıl öncesine dayanan Ellen mitolojisine benzerliği açık olan Nart eposunun sırasıyla bütün Kafkas milletlerinin malı olduğunu görmek ise kültür yakınlaşmalarını anlamaya yeter.

Tevrat'ta ve Hitit (Hetti) kültüründe sözü edilen Nart'ların binlerce yıl eskilere dayanan tarihlerini ortaya koymaktadır. Bu husus son zamanlarda Adıga Yusuf İzzet Paşa'nın da dikkatini çekmiştir. Nitekim sözü edilen kayıtlarda, Nartların Hitit'lerle mücadelelerinden ve iki deniz arasında otlamakta olan at sürülerini kaçırmak için yaptıkları saldırılarından bahsedilmektedir.

Nart'ların Bizanslılarla, Araplarla, Moğollarla, Tatarlarla ve hatta Türklerle temasta buldukları görülür. Bu olaylar, tarihi aydınlatan ve özellikle Kafkas tarihine ışık tutan güvenilir belgelerdir. Bu nedenledir ki, Kafkas münevverlerinin Nart'ları konusuna önemli bir yer vermeleri, kurulacak ilmi komisyonlarla, mevcut belgelerin ışığı altında derinlemesine araştırma yapmaları gerekirdi. Macalesef bugüne kadar Kuzey Kafkasya münevverlerinin böyle bir teşebbüslerini görmek ya da duymak mümkün olmamıştır. Oysa bu konudaki çalışmaların, Kafkas tarihinin aydınlatılmasında önemli yeri olacaktır.

Nart efsanelerinin en büyük iz ve tesiri Oset ve Adıga'lar arasında görülmektedir. Kafkasya'nın doğusundaki milletler arasında, özellikle Dağıstan'da Nart'lar hatıralardan silinmiş değildir. Nedenini ise, kendilerini bütünüyle İslamiyete bağlamış olmalarında aramak gerekir.

Nart efsanelerini literatürlerinde (edebiyatlarında) toplamaya ve millî lisanlarına almak için en fazla çaba harcayanlar Osetin münevverleridir. Nitekim, 1870 yılından beri bu konuya eğilenlerin başında Cantemir Şançev, A. Kubalov ve Taotsko Abalov gelmektedirler.

Bugüne kadar Nartlar konusunda toplanan belgelerden Dağıstan, Terek ve Kuban'da bulunabilenlerin sayısı yüzde bir bile değildir. Bu konudaki yenilikleri çok merak ettiğim için araştırma yapıyor ve 1924 yılında Berlin'in Gutnov matbaasında Osetin lisanı ile basılan «Aus den Ossetischen Nart-Sagen» adlı kitabın tercüme (Rusca'ya) edilmesini gerekli buluyorum.

İlk kez bu eserde Hitit'lerden söz edildiğini görüyoruz.» diyor.

Merhum A. KANTEMİR bugün hayatta bulunsaydı, temennilerinin gerçekleştiğini büyük bir memnuniyetle görecekti. Nitekim bugün Nart eposunu aydınlatmak üzere Kafkas münevverleri başarılı çabalara girişmiş bulunmaktadır. Halen bu konuda en çok başarıya ulaşanların başında bulunn ve Nart eposuna dair bir çok yazı serisi ve eser yayınlayan Osetin V. İ. Abayev'dir. Sonra Ç. N. Kerefov, S. İ. Lapkin, İ. V. Treskov, 1967 yılında yayınladığı «Nartlar» adlı kitabıyla A. C. Şartanov, 1970 yılında yayınlanan «Nart Orsthoj Epos Veynahov» adlı kitabıyla A. O. Maisagev ve 1967 yılında yayınladığı «Nart Osetti» adlı kitabıyla A. Zurayev gelmektedirler.

Ümit edelim ki, bütün Kafkasyalıların yaşantılarında yer alan Nart'lar efsanesi, gün geçtikçe artan çalışmalarla daha köklü esaslara dayansın ve aydınlığa kavuşturulsun.

NOT : A. KANTEMİR'in Almanca'dan Rusca'ya tercüme ettiği Hamitsin Oğlu Bataraz ve Dedenago'nun Oğlu Sarakisun adlı yazılarını Türkçe'ye çevirmeye ve değerli okuyucularımıza sunmaya çalışacağım.

Dergi Yazı Kurulunun Notu : Nartlar hakkında bugün en büyük ve en bilimsel araştırmayı Adige özerk bölgesinde Maykop'da Adige yazarı Hedegall Asker yapmaktadır. Yazar Nart destanlarını 7 büyük ciltte toplamış olup bunun 6 cildi halen Çerkes dilinde yayınlamıştır.

AÇIK TEŞEKKÜR

Son yayınladığımız Kafkas Hikâyeleri Antolojisi Kitabımızın satış ve dağıtımında bizlere yardımcı olan, adreslerine ödemeli olarak gönderdiğimiz kitabımızı kabul ederek bize ayrıca tebrik ve teşekkür mektubu gönderen hemşehrilerimize, teşekkürü borç biliriz.

KAFKASYA KÜLTÜREL DERGİ

NART SOSRUKO'NUN ÖLÜMÜ

Derleyen : **Beksultan BATIRHAN**

Bir gün Hâse (Meclis)'de toplantı vardı. Uzun sakallı Nesren, Aşemez, Batraz ve Sosruko'nun dostlarından kimsenin bulunmadığı bu toplantıyı, ötedenberi Sosruko'yu çekemeyen Tutreş soyundan Nartlar'la yine Sosruko'nun eski düşmanları olan tek gözlüler yapmaktaydı. Toplantıda Sosruko için yalanlar uyduruluyor, lânetler yağdırılıyordu.

«Kim çaldı alevimizi?

Nart Sosruko,

Kim çaldı Sanomuzu? (1)

Nart Sosruko.

Kim bizden daha kuvvetli

ve kurnazdır?

Nart Sosruko,

Kimden, İlah Tho'dan da çok

Korkuyoruz?

Nart Sosruko'dan.

Nefretle dolu devler,

Feryad ediyorlardı.

Yeryüzünde Sosruko'yu yaşatmayız.

Yeryüzünde Sosruko'ya hayat vermeyiz,
diyorlardı.

Nartlar'la tekgözlüler,

Birlikte harekete geçtiler.

Lânet olsun o Çobanın oğluna,

Kara kuvvetin piçine.

Şanlı Nartlar'ın şöhretini o sildi,

Şerefimizin sona ermesine

o sebebiyet verdi.

Biz de onu mahvederiz,

Soysuzlarıyla birlikte,

Yeryüzünde yaşayamayız o var oldukça,
dediler.

Kim Tlepş'in (2) çelikleriyle kuvvet bulup,

Savaşlarda bizi tehdit ediyor?

○ Sosruko'dur.

Kim bütün şövalyelerden daha hızlı atını,

Thoje'nin üstüne sürüyor?

○ Sosruko'dur.

Kim soysuzlara Sano dağıttı?

Kim kadınların arzulanca misafirdir?

○ Sosruko'dur.

Böylece kötü ruhlar,

karar verdiler,

Mahvolsun Çoba'nın oğlu,

Yeryüzünde kalmasın Sosruko,

Aramızda yaşamasin Sosruko,

dediler.

Karar verdiler, Sosruko'yu yeryüzünden yok edeceklerdi. Bu sırada Haramoşha (3) dağında hile peşinde bulunan Sosruko'nun düşmanlarının yanına, Tutreş soyunun en yaşlısı olan Barınbah geldi. O büyücü kadın, Sosruko'yu Sataney'in evinde gördüğünden beri sevmemekte idi. Totraş'ı öldüren Sosruko'yu ortadan kaldırmak için düşmanlarına hile öğretti.

Sosruko ve atı Thojeş çok mücadele ettiler, her hileye mertçe karşı koydular ve düşmanlarına çok zayıf verdirdiler. Nevarki, Barınbah'ın hileleri bitmiyor, ezilenin yerine bir yenisi ekleniyordu. Sonunda atı Thojeş öldü. Sosruko atsız mücadelesine devam ediyor, hilekâr düşmanlarına karşı koyuyordu. Sonunda o da hileye kurban gitti ve öldürüldü.

İşte, Sosruko'nun toprağa verildiği ilkbaharın o ılık günüyle hayvanlar canlanır, sular buz kelepçelerinden kurtulur ve otlar uyanarak, toprağın üzerinden ışığa uyanırlar. Sosruko'nun ruhu, halen bedeninden ayrılmamıştır. O yaşamaktadır. Ancak o da toprağın sıcaklığına uzanmıştır. Çok sevdiği toprağı hatırladıkça gücü on mışli artar, toprağın derinliklerinde yol açmak için çabalar ve bu çabalarında bazen, elinde olmadan gözleri yaşarır. Gözlerinden akan yaşlar, Mutlu dağının eteğinde pınarlar meydana getirir. Bu pınarlar, insanlara koşarken çıkardığı nemli gürültüler arasından fısıltılı sesler duyulur.

«Toprak yeşerirken,

Gök mavileşir

Sular gürültülerle

akarken.

Veriniz bana,

yedi günlük bir serbesti,

Yeryüzüne giderim o zaman,

Bana karşı kabahatli olanları,

Bütün düşmanlıkları

ortadan kaldırırım.

Yeryüzünün bütün eğriliklerini,

kuvvetimle düzelirim.

Yalanları kül ederek

dağıtırım.»

Bu ses, taş üstünde doğan Sosruko'nun sesidir.

NOT : 1 — Sano : Nart içkisi.

2 — Tlepeş : Adıge Mitolojisinde (Demirciler Tanrısı)

3 — Haramoşha : Elbras, Oşhamate.

CULAT TEPEŞİ

Kajer P.'den Çeviren : Ateşij E M İ N

Asırlar öncesi olduğu gibi,

Yine eteğinden akıyor Terç.

O yine eskiden olduğu gibi bereketli.

Gerçi farketmiyorsa da çokları,

Ben zannediyorum

Azaldığını akışının.

Ben hissediyorum,

Eksildiğini

Gürleyen coşkunluğunun.

Fakat ben içlerinde değilim

Seni terkedenlerin.

Ben daima bekçisiyim

Culat tepesinin,

Daha gözümü açıp

Çocukluğumdan beri varlığının.

Başımı bekliyor ulu Culat,

Toprağıyla kınalı yüzüyle...

Üzerine çıktığımda

Kendimi dev zannediyorum.

Promete gibi

Gururla doluyorum.

Toprağına basan erkek

Seni küçültüyorsa

Cevapsız bırakmıyorum.

Ey Culat!

Kılıcımdan geçenleri de,

Birçok bilmediklerimi de,

Bana söylüyorsun sen!..

Ben kimseye bir şey

Söyleyemediğim zaman,

Senin bağrında yatan

Atalarım.

Ayıplar ikimizi de.

Onlar bize bıraktılar

En kutsal varlığı

Yeryüzünde.

Onun üzerine basmakla,

Varoluyorum dünyada.

Ey Culat!

Ormanların kollarım,

Terç damarlarımdır.

Benim olmasaydın,

Seni almak isterdim

Benim ulu vatanımı

Sana borçluyum!..

Köyüm,

Vatanım,

Canımdır benim.

Eğer sensiz olsaydım,

Sorardım ben

Neyin nesiyim?

Büyük İnsan

MET ÇUNATUKA İZZETİ ANMA

1875 - 1922

Dr. Vasfi G Ü S A B

Millete hizmet edenleri, milletin işleriyle ilgilenenleri bilmeyenler, kendilerine hizmet edecek, yararlılığı ile çalışacak, yol gösterecek hattâ lider olacak insan bulmamak talihsizliğine, şanssızlığına uğrarlar. Açık söylemek gerekirse bizler de geri bir milletiz, önemli bir sosyal noksanlığımızdır bu.

Yaşayan büyük milletlerde de bu olmuyor değil. Fakat ne de olsa milletlerde bulunması gereken varlıklar da bir önem taşır. Bu bakımdan her millette fertler içinde millete yararlık gösterme, yükselme sevgisi, tek olma anlayışı daima kendini göstermiş, sosyal yaşayışta, toplum içinde bir varlık olmayı düşünen kişiler belirmiş, hattâ denebilir ki bir yarış da sezilmeye başlamıştır. Bu yönden kaybedilen ün-

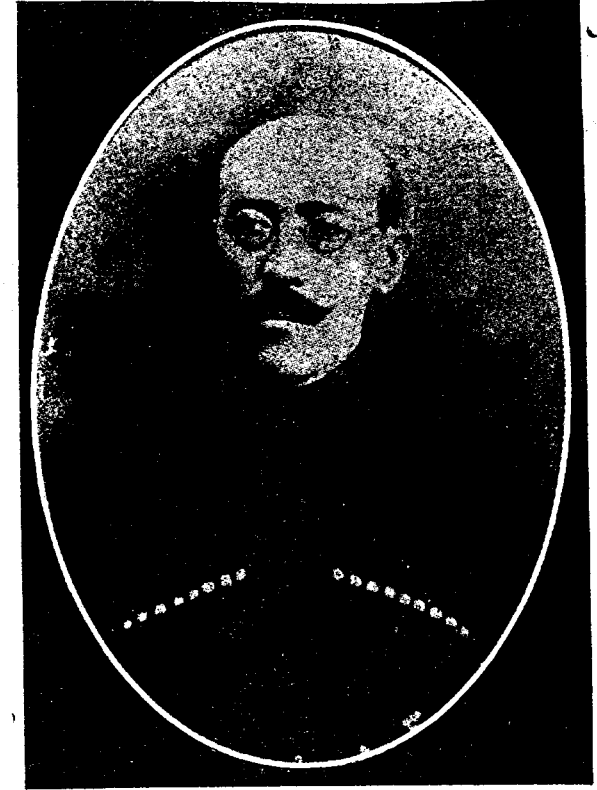
lübür kişinin toplumda ve sosyal yaşayışta bıraktığı boşluğu da daima bilmeliyiz, hattâ kaybına üzülmeliyiz de. Bir milletin kalkınma, yükselme alanında düşünmesi, davranış ve yürüyüşü milletin sosyal hayatında, yaşayışında, ekonomisinde ve siyasi yönünde, kültüründe önemli bir yer tutar. Bazı ünlü kişilerde görülen ufak telek hatalar onların büyük meziyet ve hizmetlerini küçültemez ve aksatamaz. Düşünmeliyiz ki hata dediğimiz yanlışlıklar yalnız kişisel değil belki de sosyal eserlerin ve çağdaş akımın tarihsel sonuçlarıdır. Bundan ötürü hataların kişisel ya da tarihsel olduğu incelenmeden kişiler unutulma kuyularına atılırsa hem tarihsel hatanın ve sosyal akımın yanlış sürüp gitmesine meydan verilmiş ve hem de milletin ünlü kişileri yavaş yavaş azaltılmış olur. Bu ise milletler için istenmeyen, hoş görülmeyen bir yol...

Bu düşüncelere uyarak kaybedilen her varlığı, her gerçek ünlü kişiyi topluma ve torunlarına sırası geldikçe anlatmak, hem de sık sık öğretmeye çalışmak, anmak milletlerin daima kendisine yararlı iyi insanlar yetiştirmesi ve hatta kıymetli, değerli bir insan olma hevesini yaratıp artırması bakımından üzerinde durulacak ve çarçektir. Bizi bu düşünceye, sürükleyen ve yönelten ve hatta bu yazıyı kaleme aldırın konu tam yarım yüzyıl önce kaybettiğimiz general Met Çunatuka İzzet Paşa'dır.

14 Nisan 1922 cuma günü Bolu milletvekili general Met İzzet Paşa öldü ve 15 Nisan 1922'de dostları ve birçok devlet adamlarının buldukları özel merasim ile Ankara'da Hacı Bayram Veli Camii yanındaki mezarına gömüldü, mezarı başında hatıraları üzüntü ile anıldı. Evet üzüntülerle dolu hatıralar...

Met Çunatuka İzzet'in kaybı akraba ve dostlarını üzme yönünden çok, hem de pek çok millî toplumumuzun üzüntüsü olmuştur. Met Çunatuka'nın Çerkes toplum yaşantısındaki gerçek yerini bilmek, onu çeşitli yönlerden incelemek, anlamak gereklidir.

ÖZEL YAŞAYIŞI — Met Çunatuka İzzet, Eskişehir'de doğmuştur. Tüm anlamıyla öksüzdü. Akrabaları onu İstanbul'da Darüşşafaka gibi bir yetim okulunda biraz okut-

MET ÇUNATUKA İZZET

tuktan sonra Kuleli Askerî Lisesi'ne vermişlerdi. Sonra Harbiye'ye geçmiş ve Kurmay yüzbaşı olarak orduya katılmıştı. Sınıfında daima çalışkanlığı, ince başlılığı, arkadaşlarına karşı yakınlık ve sempatisi ile herkesin dikkatini çekmişti. Küçük yaşta disiplinli bir aile terbiyesi görmüş ve bu yaşayışı ölünceye kadar sürdürmüştü. Sınıf arkadaşları dersler için her yönden ona baş vururdu, adeta onların ikinci bir hocaları olmuştu. Subay olduktan sonra da vekarını, gururunu, izzeti nefisini, kişiliğini, küçüklere şefkat ve sevgisini, büyüklere saygısını hiç yitirmemiş, hattâ amirlerinden saygı ve sevgi görmüştü. Ağır, sakın ve oturaklı karar verme bir hali vardı. Bütün insanlara sevgisi sonsuzdu, hemşehri dostluğuna pek bağlı idi. Bazan sert, bazan da yavaş konuşur, söz ve cümle bağlantılarına çok önem verir, fikirlerini, düşüncelerini adeta sıraya koymuş, hazırlanmış gibi bir durumu ile az güler, bazan da hafif gülümseyen bir edası vardı.

1912'de İstanbul Askerî Tıp öğrencisi iken tanıştığım Met Çınatuka Albay idi. Balkan Harbi Devakuşlar savaşındaki başarısından ötürü 27 Ocak 1912'de mükkâfat olarak iki yıl rütbe zammı almış (1) olduğunu duyunca Askerî Tıbbiye ve Harp Okulu öğrencileri bizler Çerkes Taavun (yardımlaşma) cemiyetinde tebrikle elini öperken tarih incelemeli, ilim ve askerî görevi bir arada nasıl başardığını sordüğümüzde : "24 saatlik günün 6'sını uykuda, 8'ini askerî görevde, 8'ini millî tarihimizi incelemekte geçiriyorum. 8 saatlik görev için iki yıl kidem aldım. Sizler de yarın subay olacaksınız benim gibi çalışın." demişti. Gerçekte pek uyku uyumaz, eğlence nedir bilmez, ya elinde kalem yazı yazar, ya da gözleri bir kitapta veya haritada gezerdi. Onca vaktin kıymeti çok büyüktü. Kucakladığı birçok incelemeleri; kısa olacağını tahmin ettiği ömrü içerisinde sığdırmaya çalışıyordu. Kendisi gibi okumayı çok seven yazar Hayriye Melek Khunç hanım ile evlenmişti. Fakat çocukları olmamıştı..

ASKERİ HAYATI — Met Çınatuka İzzet her yönden bilgili ve kültürlü bir komutan ve kudretli bir asker idi. Balkan Harbi'nde de yararlıklar göstermiş, Birinci Dünya Savaşı'na girerken general olmuştu. O generalliği bu ad ve mevkiin pek pabalı olduğu sıralarda kazanmıştı ve bu mevkie bir teveccüh ile değil, fakat herkese tasdik ettirdiği hizmet ve kabiliyet ile bilgisinin hazırladığı kademelere basarak çıkmıştı. Birinci Dünya Harbi'nde, (1914) Kafkas cephesinde kendisini Onuncu Kolordu Komutanı olarak görürüz. Savaşta o ince vücudu ile en kuvvetli ve tehlikeli olayları yalnız fikir değil aynı zamanda bilgi ve görgüsü ile karşıları. İşlerinin çokluğundan ileri gelen asabi durumuna rağmen ondan kimse incinmezdi. Diyebiliriz ki çevresinde onun kudretve fedakârlığı ile kazanmış başarıları görmeyen gözler, alt kısmın iltifat ve samimiyetle okşanmamış başlar yoktu. Kibar, centilmen bir zat idi. Vaziyeti taktirdeki zekâsı, kararî taktikteki cür'eti, sevk ve idarededeki üstün cesareti işte bu üç özellik beraberce yürümüşüti onda.

Kolordu Komutanı bulunan general Met Çınatuka İzzet; ana vatani olan Kafkas'ın kurtarılması düşünce ve amacında idi. Kendisi gibi öksüz olan anayurdun bağımsızlığı hep uykusuna giriyor, uykusunu da kaçınıyordu. Oralari kurtarmak için eline bir fırsat geçmişti. Cephe arkadaşı ve hemşehrişi, general Abdülkerim Paşa Dokuzuncu Kolordu Komutanı bulunuyordu, genç Çerkes komutan ve subayların çoğu bu cephede yer almışlardı : Kurmay Albay Süleyman İzzet Tsey, Yarbay Cemil Cahit Therkhet (General Cemil Cahit Toydemir), Kurmay Binbaşı İsmail Berkuk (sonra ge-

neral olmuştu), Kurmay Yarbay Bekir Sami Zarakhue, Kurmay Albay Mursel Batu (sonra general oldu) ve diğerleri..

Rus hâkimiyetinden kurtulup bağımsızlığa kavuşmayı candan dileyen ve bu amaçta çalışan köpke Kafkas Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Kuzey Kafkasya) Türkiye'den yardım istediğinde bulunmuşlardı. Türkiye yardımlarına koşmuş, Güney Kafkasya'ya Halil Paşa'yı (Enver Paşa'nın amcası), Kuzey Kafkasya'ya da Kuzey Kafkas Kolordusu Komutanlığı makamına ünlü komutan Met Çınatuka Yusuf İzzet Paşa atanmış, Kurmay Başkanlığına Kurmay Yarbay İsmail Berkuk ve Tümen Komutanlıklarına da Çerkes komutanlar atanmıştı. Kuzey Kafkas millis ve yerli alayları ile işbirliği yapan Türk ordusu Çar ordusuyla kahramanca çarpışmış, Azerbaycan ile Kuzey Kafkas Cumhuriyetleri mutulandırmış, millî bayraklar çekilmiştir. Temirhan Şurda Cumhurbaşkanı; Met Çınatuka'yı tebrik ederek teşekkür etmişti. Harp hali, Türkiye aleyhine dönünce (30 Ekim 1918) gönderilen ordunun Türkiye'ye dönmesi emri verilmiş, ordu 28 Aralık 1918'de Kuzey Kafkası bağımsız cumhuriyete ve yerli halka bırakarak Türkiye'ye dönmüştü.

Dünya Savaşı bitince ordu ile dönen Met Çınatuka 14. Kolordu Komutanlığına atanmış Bursa'ya geçmiştir. İstiklâl harbinde Büyük Millet Meclisi açılınca kadar Bursa'da Kolordu Komutanı olarak gördüğümüz (2) Met Çınatuka meclis açılınca Bolu mebusu ve Askerî Encümen Başkanı olmuştu. Met İzzet meclisin sakini, mütevazî, kibar bir üyesi idi. Türkiye'de muntazam kadro ile ordunun düzenlenmesi, çetelerin kaldırılması kararı karşısında direnen Ethem Bey'e (Çerkes Ethem) Met Çınatuka'nın birçok nasihatlarla bulunmasına rağmen cahilli yola getirememiştir (3). Sakarya savaşında Met İzzet Üçüncü Grup Komutanı olarak cephede Yunanlılar'la çarpışmış, Sakarya zaferi üzerine tekrar meclise görevine dönmüştü. Bir ara hastalanan Met İzzet 14 Nisan 1922'de kalp krizinden vefat etmiş ve Ankara'da Hacı Bayram Camii'nde kılınan namazından sonra cami hatiresine gömülmüştür. Mezarı başında bir konuşma yapan silâh arkadaşı merhum Refet Paşa (o zaman Millî Savunma Bakanı General Refet Bele) çok üzgün bir yürekten gelen en samimi bir dil ile "O sahte i pur mefâsitte — o şüphe ve fesatlarla dolu alanda — Allah'ın dininin hâkim yaşadığı; en son yurt için ilk silâhı patlatmıştı." demiştir. Gerçek Türk İstiklâl Harbinde Yunan cephesinde ilk silâhı o patlatmıştı. Ruhu şâd olsun.

BİLİMSEL HAYATI : Met İzzet'in ilmi bilgisi, eğitim yönü gerçekte incelenmeye değer. Almanca ve Yunanca bilen Met askerî eğitim içinde yetişmiş ve yaşamış olmakla beraber ilmi kitaplar ve kzellikle tarih okumaktan pek hoşlanır, zevk alır. Gerçekte onun anlayışına göre millet münasebetlerinin ruh ve temeline uygun bir millî kültür üzerine dayanmayan sosyal, siyasal ve ekonomik kalkınması ve ilerlemeler sahte ve olumsuzdur. Bundan ötürü her şeyden önce milletlerin belirli gerçek tarihlerinde ve millî bünyede akan özel kanın mahiyetini, ırkların karışım sonuçlarını bilmek gereklidir. İşte bu bilim anlayışına dayanıp faydalanarak tarih incelemeleri yapmak yerinde olur. Met; Kafkas milletlerinin ve öncelikle Çerkeslerin tarihini araştırmak, sınırlarını belirtmek ve bunu pek eski çağlara kadar uzatmak amacını bir problem olarak benimsedi ve bu anlamda da geçmiş tarihin birçok ihmallere uğramış, üstünde durulmamış, ya da istenilen fakat düşünülmeyen parça ve bölümlerini aydınlatmağa çalıştı. medenî ve bilimsel bütün ilerlemenin ana kaynağı olduğu sanılan ve ikibin yıldan beri çekili bir örtülü perde arkasında bulunan (Yunan

tarihine) de yanaştı, göz geçirdi, denildiği gibi olmayan bazı gerçekleri meydana çıkardı ve onları bugünkü düşünce ve anlayışa göre inanç verici kaynaklara dayanarak izledi ve bazılarını da tenkid edip meraklıların önüne serdi. Eğer yayınladığı eserler İngilizce, Fransızca gibi genel bir dil ile yazılmış olsaydı, çağımız tarihinde hiç söz götürmez önemli izler bırakacaktı. Fakat ömrü vefa etmedi.

Met İzzet kısa süren dalgalı yaşayış içinde bize yeni bir çığır açmış (İrk ve millî araştırma bilimi) nin temelini kurmuş ve araştırmaları sonunda (Gerçek Çerkes Tarihi) konusunda ölümsüz birkaç da eser yayınlamıştır : Kafkas Tarihi, Evrikaların, Hâtîler, Eski Yunanistan'da Çerkesler, Kadim Kafkasya, Kadim Trakya'da Çerkesler kitapları uzun yıllar kendisini aratacak ve şükranla andıracaktı.

Met İzzet'in eserlerinde (aşırılık ve hayal) in bulunduğunu iddia edenler yok değİl. Ancak Met Çınatuka eserlerini tenkit edilemez saymıyor. Evet her yeniliğin ve ilerleyişin benimsediği gibi birçok yabancı görülen ya da bilinmeyen yönleri bulunabilir. Fakat zaman, bilgi ve incelemeler onların gerçek renk ve cilasını daha da meydana çıkaracaktır. Met Çınatuka'nın çizdiği yol derin bir bilimin ve o yolu izlemekle uğraşanların amaçlarına emniyetli bir surette ulaşacağını ve varabileceğini göstermektedir. Tarih ile uğraşanlar, onun izini izleyenler, onu sayanlar gün geçtikçe daha da birçok buluşlarda bulunacaklar ve boşluğu dolduracaklardır. Aksi takdirde boş kalacak yerler çoğalacak ve sonucu toplum için üzüntülü izler ve hatıralarla dolacaktır. Sevinç ile görüyoruz ve öğreniyoruz ki Met Çınatuka'nın attığı temeller, kökler filizlerini vermekte gerçeklik kazanmakta ve hayatta iken tasarladığı umutlu yerini bulmaktadır.

AHLÂKÎ YÖNÜ : Met Çınatuka İzzet, üstün faziletli bir varlıktı. Hemşehrilerini çok sever, dayanaksız, kimsesiz bildiği kişileri korur, onlarla ilgilenir, sağlam karakterli bir insandı. Bugünkü çağda fena yollara saptığını gördüğü siyasetle hiç uğraşmaz, hattâ tiksiniirdi. Sefahetten, eğlenceden ırak bir hali vardı. İçki kullanmazdı, sigaranın en ucuzunu içer, yemeğin en basitini yerdi. Midesinden bir az rahatsız olduğu için maden suyunu tercih ederdi. İstiklâl Harbinde Afyon Asterî Hastanesi Dahiliye Müttehassısı bulunduğum sıralarda Ankara'ya kendisine bol bol maden suyu gönderirdim. Bana yazdığı mektuplardan birini kıymetli bir hatıra olarak sakladım. Basit yaşamasını hasislik anlamına getirenler ne kadar aldanmışlardır. Bu durumu faziletin baha değmez bir sembolü idi. O zamanın parası ile 6600 (altı bin altı yüz) Türk Lirası ile güzel bir kitaplığını, iki küçük halı ve bir seccadesinden ibaret ufaklık servetini İstanbul'da Beşiktaş'daki Çerkes Özel Örneç Okulu'na bağışlamıştı. Okul merhumun vefatından bir yıl sonra hükümet tarafından kapatılmış ve bir daha açılmasına izin verilmemiştir.

Öksüz ve yetim büyüyen büyük insan Met Çınatuka İzzet'in kendisi gibi öksüz ve yetim anayurdunun kurtarılması en büyük amacı olduğu için Kuzey Kafkasya'ya girmek fırsatını kaybetmemiş, orada canla başla çalışmıştı. Sevdiği ve bağlandığı milletinin kültür ve eğitimi için çalışması ve en sonunda ufaklık maddî varlığını da yetim okul çocuklarına armağan etmesi ancak AZİZ ve KUTSAL kişilerin özelliğidir. Büyüğümüzü saygıyla anarız.

(1) Ceride'i Askeriyye. 12 Aralık 1913, İstanbul.

(2) Nutuk. Mustafa Kemal. Ankara. 1927. sh. 7.

(3) Çerkes Ethem Hacısesi. Cemal Kutay. İstanbul. 1955. Sh. 95-102.

BİR KIVILCIM

Afeşj E M İ N

İnanmışım sana sonsuz güvne,
Uyarlık sen bana nankörlük ettin.
Kandırarak binbir yalan düzenle
Bizi, ayrı, ayrı diyara attın.

Ağlaya, ağlaya bakıp geriye
Yeşil ovalara güzel dağlara,
Veda edip coşkun akan Kubana
Yollara düşerek vatandan oldum.

Böyle anlatırken anam derdini,
Bir özlem alarak yaşlı kalbimi,
Yaşlı dizlerine koyup başımı,
İrkımı yok eden göçü dinledim.

Göçenler yanılmış bende suç yoktur,
Vatanda yaşayan soydaşım çoktur.
Bana barınacak bir yer mi yoktur,
Gayrı yaban ilde duramaz oldum.

Çoktan beri bende bir his uyanır,
Gözlerimden bir kıvılcım uzanır,
Beni Kafkasya'ya çeker götürür,
Yürümeye hazır yolcuya döndüm.

Elbette bu derdin bir çaresi var,
Ya vatana dönmek ya da intihar,
Yanın, birgün belki bir güneş doğar,
Fakat sen kendini kaybeder oldun.

Hayat bir savaştır usanıp bıkmı,
Afeşj çok sağlam zırhıdır korkma,
Ben yalnız başıma dönerim amma,
Uyuyan ırkımı düşünür oldum.

KELOĞLAN İLE DEV (Kuitsikumre Yinujumre)

Çerkesçe'den Çeviren : Afeşij E M İ N

Keloğlan ile annesi fakir ve düşkün bir vaziyette yaşıyorlardı.

— Vallahi anne bu yaşayışımız yaşayış değil. Evimiz damlıyor, damdaki örtülü çitler de dökülüyor. Gurbete çıkayım da üç beş kuruş kazanayım,- diyor Keloğlan.
— Fakat bana azık hazırla : Bir tulum yoğurt, biraz peynir ve bazı şeyler.

Yaşlı kadın konu-komşudan bir tahta çanak bulup içine yoğurt doldurdu; yanına da biraz peynir biraz ekmek ekledi. Keloğlan azağının yanı sıra bir uzun, bir de kısa şiş aldı. Bunların dışında bir organ almayı unutmadı. «Bu da belki işime yarar, hiç birşey yapamazsam kendimi asarım.» diye. Keloğlan alacaklarını alarak yola düştü. Az gitti, uz gitti bir ormana girdi. Ormanı geçip güzel bir ovaya kavuşunca : «Burada biraz dinleneyim» diye, oturup azağının çıkararak yemeye koyuldu. Tam o esnada uzakta bir dev göründü «Azağının kökünü kurutur, bu da nereden çıktı? Vallahi bu iş kötü», diyerek ipini bir tarafa götürüp toprağı eşerek gömdü. Yoğurdunu da tahta çanağıyla başka tarafa gömdü. Biraz sonra da Dev :

— Selâm Keloğlan, dedi.

— Selâm.

— Nereye gidiyorsun suratsız? Buraya kadar nasıl geldin?

— Kendi kendime geldim,- bir şeyler kazanırım ümidiyle.

— Kazanmayı bırak da elindekini de yemeseydin. Sen bu sıksa boyunla ne kazanacaksın ki?

— Benim sıskalığımı bırak, sen benim neler başardığımı bilemezsin, dedi Keloğlan.

— Senin başaracağın iş ne imiş ki?

— Öyle ise birbirimizi dikme-kakma oynayalım, dedi dev.

— Siz devler delisiniz,- dedi Keloğlan. — Birisine raslar raslamaz dikme-kakmadan başka bir oyun bilmiyorsunuz. Kuvvetin var mı senin?

— Var, dedi Dev.

— Varsa hoplada yerin beynini çıkar.

Dev kendini havaya atıp bırakınca yere dizlerine kadar battı. Fakat yerin beynini çıkarmak hiç mümkün olur muydu ki?

— Kuvvetin yok senin,- diye alay ederek Keloğlan. — Kuvvete bak şimdi diyerek gömdüğü yoğurt çanağının üstüne hoplayınca «şırıp» diye göğşe sıçrattı.

— İşte yerin beyni böyle çıkarılır.

Dev hem korktu hem de çok kızdı.

— Şimdi de kuvvetin varsa elini sok da yerin barsağını çıkar bakalım, dedi Keloğlan. Dev buna inancarak elini toprağa soktu biraz ot kökü çıkardı.

— O değil yerin barsağı,- dedi Keloğlan. — Siz kendinizi kuvvetli zannediyorsunuz. Gerçekte ne kuvvetiniz var ne de kafanız. Bak şimdi sana yerin barsağını göstereyim.

Keloğlan koyduğu yere elini sokup, organı çöke, çöke çıkarmaya başlayınca Dev : «Hay yolu sapaya düşesice bu ne biçim kuvvet, buna nereden de rasladım, dedi içinden.

— Ee, şimdi ne istiyorsun Keloğlan?

— Şimdi beni boynuna bindir de evinize götür.

Bindirmemezlik edebilir miydi ki, korkudan ödü patlayacaktı neredeyse. Keloğlanı boynuna bindirip yola devam ederek dizlerine kavuşan bir suyu geçerken Dev:

— Çok kuvvetli olduğun halde neden bu kadar hafifsin?

— Vallahi ben senin bildiğin kadar da hafif değilim, göğün ipini tutuyorum yoksa, onu bırakırsam seni şu geçtiğimiz suyun içine çıkarırım, dedi Keloğlan.

— Bırak bakalım öyleyse dedi, Dev.

Keloğlan küçük şişi çıkırp Dev'in ensesine sapladı.

— Vay anam! Ocağı sökülmesice vallahi ağırımıştın, dedi Dev.

Biraz daha yol aldıktan sonra :

— Ağırlığın bu kadar mıydı? diye sordu Dev.

— Hayır tek elimi bırakmıştım diğeriyle yine göğün ipini tutuyordum.

— Öyleyse ikisini de bırak, dedi Dev.

Keloğlan bunun üzerine büyük şişi çıkırp Dev'in ensesine sapladı.

— Vayyy!.. Öldürüyorsun beni ocağı sönesice, tut tut; ipi tut da asıl.

Neyse Dev, Keloğlan'ı evine getirip misafir etti. Devler üç kardeş oluyorlardı. Onu götüren en büyükleriydi. Diğerleri de avdan o esnada dönmüşlerdi.

— Allah'ın belâsı bir misafirimiz var.

— Nereden geldi?

— Ben getirdim.

— Hay boynu vurulasıca neden getirdin öyle belâlıysa.

— Hay ermiyesice, korkumdan getirdim, yoksa ona meraklı olduğumdan getirdiğimi mi sanıyorsun? Bir tekmede yerin beynini fıskırttı. Elini sokup yerin barsaklarını çıkardı. Bana elini dokunsaydı ezderdi.

— Hay koca deli şimdi hiç birimizi sağ bırakmadan öldürür ya.

— Yemek hazırlayın faydası yok, getireceğimi getirdim.

Hemen bir besili öküz kestiler. Ee, o kadar kuvvetli olan bir öküzden açağısıyla doyar mıydı hiç? Koca bir kazanla et pişirdiler; yanına da ona göre pasta yaptılar.

— Eti suyuyla mı götürsek acaba? diye büyüklerine sordular diğerleri.

— Öylece götürün, dedi Keloğlan'ı getiren Dev.

Tutuşarak «ol-poi» ede, ede kazanı içeri getirip pastayı da yanına koydular.

— Siz dışarı çıkın ben yemeğimi yerim, dedi Keloğlan.

Devlerin evi iki odalıydı. Keloğlan birinde, devler de diğerinde oturuyordu. O, onların bütün konuşmalarını işitiyordu. Daha önceden pencerenin önüne kazdığı çukura, birkaç kemik kemirdikten sonra kalan eti olduğu gibi devirdi. Sonra da sediri üstüne çekti. Kazan da pasta çöğenti de boğalmıştı.

— Gelin de şu boş kapları çıkarın soğan erkekleri, dedi Keloğlan. Devler hemen büyük kardeşlerine :

— Onu sen getirdin git de sofrayı çıkar, dediler.

Büyük Dev girip boş kazanı da boş çöğeni de çıkardı.

— Vay anasını bel Hiç bırakmadan yemiş. Bunu bizi de yedirmeye mi getirdin? diye büyük kardeşlerini eşek sudan gelinceye dek bir güzel döğdüler. Sonra devler düşünmeye başladılar.

— Vallahi bu iş böyle olmaz.

— Ee ne yapacağız?

— Bir çaresini bulup onu öldürelim.

— Bir besilli öküzü yiyen herifi nasıl öldürebiliriz?

Birisi şöyle söyler : „Uyuduktan sonra dama çıkıp kaynamış bir kazan suyu üzerine döküp, yakarak öldürelim.„ Bu konuşmaları noksansız işiten Keloğlan gece tilki uykusuna yatar. Diğerleri „of-pof, ede ede bir kazan kaynar suyu dama çıkarırlar. Durumdan haberi olan Keloğlan hemen yataktan yavaşça kalkıp bir köşeye oturur. Devler daha önceden açtıkları delikten kaynar suyu „şarıl şarıl, dökerler. Biraz geçtikten sonra Keloğlan yorganın bir kenarını kaldırıp yerine yatar. Böylece sabah olur.

— Git de yanıp ölmüşse ölüsünü çıkaralım, diye devler büyük kardeşlerini gönderirler. Büyük kardeşleri gelir bakar ki ne görsün Keloğlan sapa sağlam yataкта oturuyor.

— Hay ocağı yanmıyacaklar bu eviniz nasıl evmiş böyle? - Der Keloğlan

— Sıcak yağmur da, soğuk yağmur da ne yağsa damlıyor. Böyle bir evde oturmaya utanmıyor musunuz? Vallahi benim evim sizinkinden çok daha iyi. Bu geceden beri sıcak yağmur yağdığından uyuyamadım.

Evden çıkan büyük kardeşlerine sorarlar devler :

— Ne diyor?

— Ne diyecek Allah'ın belâsı adama sıcak yağmur gibi gelmiş döküştümüz kaynar su, diye cevap verir büyük kardeşleri.

— Öyle ise şimdi ne yapacağız?

— Vallahi ne yapacağımızı şaşırık, şimdi de avludaki şu koca kayayı üzerine atalım.

Keloğlan'ı yedirip içirdikten sonra yatırılar. Keloğlan konuşulanların hepsini işittiğinden yine aynı tedbiri alır. Yatağından kalkıp bir köşeye oturur. Devler koca kayayı damdan Keloğlan'ın yatağına atarlar. Sabahleyin yine büyük kardeşlerini gönderdiklerinde Keloğlan :

— Sizin yanıma geleni de sizi de Allah kahretsin. Bu gece de pirelerden uyuyamadım. Bu taşın da nereden geldiğini bilmiyorum. Az kalsın bacağımı kıracaktı. Doğru dürüst oturacak bir eviniz yok nasıl da utanmadan yaşıyorsunuz.

Bunun üzerine dışarı çıkan Dev'e yine sordular :

— Ne diyor?

— Ne diyecek Allah'ın belâsına pire ısırmış kadar gelmiş, attığımız taş.

— Öyle ise ne istediğini söylet. İstedliğini de ister yerine getir, ister getirme. Biz bu işte çoğuz, diye büyük kardeşlerini yalnız bırakıp kaçarlar.

Büyük dev içeri girip Keloğlan'a :

— Keloğlan usanmışsındır belkide?..

— Ben bir kese altın almaktan gitmem, der deve.

Dev hemen „Bir kese altının sözümü olur yahu,“ diyerek altını çekip çıkarır.

— Al sana bir torba altın.

— Ben yaya gidemem, bize kadar beni götüreceksin.

Bir torba altını yükleyip kendisi de üstüne binerek köyüne kadar geldikten sonra Keloğlan şöyle der :

— Benim evim burası. Sen burada dur da ben anneme bir şeyler hazırlatayım, sonra gelirsin.

— Ana ben geldim.

— Buyur oğlum hoş geldin sefa geldin.

— Anne bir dev getirdim de buraya oturtacağım. Bize yemek hazırla deyince: „Ah evlâdım yarım dev bırakmıştın onu da ben yedim. Kuş değilim ya yiyorum elbette. Paramız da kalmadı,“ diye söylen.

— Olur evlâdım.

— Gel dev, diye çağırır. Dev korka korka kedi gibi içeri girer.

— Anne bu misafire yemek hazırla, der Keloğlan.

— Ne yedireyim hay oğlum, yarım dev bırakmıştın onu da ben yedim „kuş değilim ya elbette yiyeceğim.

— Hay ocağı sökülesice, dev eti de mi yiyorsun? diye sorar Dev.

— Tabii biz dev etiyle büyüdük, der Keloğlan.

Devin korku nefesleri Keloğlan'ı pencerenin önüne atar.

— Ey Keloğlan neden pencerenin önüne fırladın? diye Dev sorunca.

— Seni yiyeceğim de kaçmaman için delikleri tıkiyorum, der Keloğlan.

Dev bunu duyunca kaçıp canını kurtarır. Keloğlan da böylece fakirlikle kurtulur.

HOŞ GELDİNİZ KARDEŞLERİ!..

Çeviren : Afeşij Z.

Hoş geldiniz, hoş geldiniz
Buyurun kardeşlerimiz.
Mahir yazarlarımızla,
Yiğit erkeklerimizle,
Yararlı işler yaparak,
Kalemimizle yazarak,
Yüce misafirlerimiz,
Kalb kalbe karşıdır deyip
Çoktan sizi bekliyoruz.
Hissimizi söylüyoruz :
Kartalın götürdüğü
Bir koca tavuktur,
Turnanın götürdüğü
Yalnız kendi başıdır.
Fazlası yüküdür demeyip,
Bulutlara karışmış
Kartallarımızla
Yıldız gibi duruyoruz.
Kalbimizle canımızla
Sizleri hep bekliyoruz.
Yürüyün içten ve candan,
Bizi fazla bekletmeden,
Buyurunuz, buyurunuz!
Ne bir engelle ne çite
Raslamayacaksınız.
Dolaşmayacaksınız.
Sizi burda bekleyenler
Yalnızca bizler değiliz.
Elbruz parmak ucunda
Ormanlar da, dağlar da,
Sizi bekliyor ayakta.
Odamızın kapısını da
Size açık tutuyoruz.
Buyurunuz, buyurunuz!

Sizi her an bekliyoruz.
Bunu duyup gelerseniz,
Hoş geldiniz hoş geldiniz!
Bulut başından atmış
Dağlar sizi bekliyor.
Çağlayıp sıçrayan sular,
Yabancı değiliz diyor.
Şehrimiz de köyümüz de
Sizi özlemiş hasretle.
Uğurlu adınızı,
Atın Kafkasya'ya.
Attığınız adımlar
Size nasip getirsin.
Dediğimiz mehtiyeler
Size kabul edilsin
Toprağımız gelenlere
Zenginliği, varlığıyla
Açık zihitler versin.
Gönlünüzü hoş tutsun.
Yeşil dağ yamaçlarında,
Görmek isteriz sizi de.
O beller o yamaçlar ki,
Orda güneş altınlaşıp
Ağaçların meyveleri
Dallarında yıldızlaşıp.
Dağlarda çağlayan Baksen
Ovalarda sakinleşir.
Yurt özlemi çekenlere
Türküsunü şırıldaşır:
Sizi her an bekliyoruz.
Buyurunuz, buyurunuz!

GÜRCÜ ATA SÖZLERİ

(GEÇEN SAYIDAN DEVAM)

7

ZARF I.

Kötü işten Allah da nefret eder, kul da.
Kötü babadan iyi bir babalık daha iyidir.
Namert bir dosttan, mert bir düşman daha makbûldür.
Acemi pehlivan başının düşmanıdır.
Fakirin eline para geçse koyacak kese bulamazmış.
Kötü adama hıyar ikram etmişler, adam; çürük diye ikramcılar azarlamış.
Kötü, kötü ile kavgaya tutuşmuş, ikisi de suya düşmüşler.
Kötü adam hayretmek istemiş, pişirdiği yemekleri oturup kendi yemiş.
Kötü adamın yükünü toprak bile nefretle taşır.
Kötü söz kurşun gibidir.
Kötünün kala, kala bir tırnağı kalmış, o da günün birinde düşmüş.
Kötüye kendi kötülüğünün vebalı yeter.
Kötü işçi sonbaharda cesaretini kaybeder.
Fakir, pazarda ne satar diye sormuşlar, ekmele şarap diye cevap vermişler. Bu
na karşılık pazardan ne alır diye sormuşlar, ekmele şarap demişler.
Fakir, ineğin cinslisini arar, zengin karının güzelini.
Tekne ile eleği taşıyan iki kişi aynı ağırlığı duymuş.
Kadının ördüğü esvapla erkeğin çapaladığı tarla makbûldür.
Cesaretili adam kötü alışkanlıklarını çabuk terkeder.
Cesaretili düşmanından değil, korkak dostundan kork.
Korkak adam dünyaya yüküdür, cesur adam bu yükü taşımakta dünyaya yardım
cıdır.
Goş'i övmüşler, övmüşler, sonra da kayadan aşağıya atmışlar.
Domuz yavrusu horultuyu domuz anasından öğrenirmiş.
Ana domuz dert yanmış; şu küçük domuzları doğurdum doğuralı berrak suya
hasret kaldım.
Dili uzun olan insanın ömrü kısa olur.
Yol nekadar uzun olursa olsun, onun da bir sonu vardır.
Öküz pulluğu, su değirmeni katıyın yoramaz.
Pulluk, yedi yılda bir defa toprakta altınla karşılaşır.
Cesur karganın ölümü, tepesi aşağı ağaca asılmakla olur.
Gönül'ün gitmediği yere ayak da gitmez.
Ağız kalbin sözcüsüdür.
Dertsiz dertlinin halinden anlamaz.
Kalb'le tarlanın çilesi bitmez.

B İ T T İ

NARTLARIN ALTIN AĞACI

(Geçen Sayıdan Devam)

Çeviren : Ateşî E M İ N

Böyle dedi yedi kardeş.
Kızlara baktı ki Pızgeş.
Dikilenler iki kızdı.
O üçüncüsünü sordu :
— Nerde üçüncü bacımız?
— Bizim kız kardeşlerimiz.
Bir er için uçarlardı.
Nart iline giderlerdi.

Güvercin şekline girip.
Denizin dibinden çıkıp.
Yollara hep bakarlardı.
Nart sevgili ararlardı.
Ararlarda bulamazlar.
Kendileri söz verirler :
Nart iline gitmek için.
Erkek varsa bulmak için.

Nart ağacı şer bir ağaç.
Onu diken de Thağalec.
Verdiği de o ağacın
Bir elmaydı her gün için.
Üç kız kardeş uçarlardı.
Gidip onu alırlardı.
«Varsa Nartların erkeği,
Getirtmezler o elmayı.
Peşimize takılırlar.»
Öyle deyip kız kardeşler.
Elma getirirdi günde.
Fakat Nartlar ülkesinde.
Yetecek üç kız kardeşe.
Genç ihtiyar çıkmaz kimse.
Böyle, çok kez giderlerdi.
Gerçeği diyelim şimdi.
Vuruldu kız kardeşimiz.
Akar kanı oldu deniz.
Kan talmadı ay benzinde,
Gidemiyor Nart iline.

Dedi böyle büyük kardeş.
Hemen cevap verdi Pızgeş :
— Akan kandan bende vardır.
Çabuk sür de iyileştir!
Mendili çıkartır Pızgeş,
Onu alır yedi kardeş.
Kızın kanını götürüp.
İyileştirirler sürüp.
Gülerek bacı kardeşler,
Pızgeş'e şöyle söylerler :
— Ey, yüce misafirimiz!
Kara deniz yol aldınız.
Dileğin neyse verelim
Nasıl iyilik yapalım?
Diyerek yedi kardeşler,
Nart gencine sorarlar.
— Haydi delikanlı şimdi.
Seç kızlardan birisini.
Senin gibisini kızlar.
Nart ilinde aradılar
Hangi bacımı vereyim?
Söyle nedir dileğin?
Diye Pızgeş'e sorunca.
Kurtulanı verin bana.
Dedi Pızgeş onlara.

Pızgeş'in iyileştirdiği.
Vurduğu güvercindi.
Bulut gibi güvercindi
Kardan daha beyaz idi.
İnce belli ak yüzlüydü.
İsmi de Miğezes idi.
Sofrayı hemen kurarlar.
Damat içkisi açarlar.
Cenk oyununa başlarlar.
İki evliyi kutlarlar.
Deniz dibini oynula.
Donatıp Tanrı önünde.

Çıkmak için yer yüzüne.
Bir yıl müddet dolunca.
Dönemeyip verdiği sözden.
Zamanı da geçirmeden.
Miğezes'i alıp yanına.
Çıkar deniz kenarına.
Arar kenarı köşeyi.
Bulur derhal kulübeyi.
Fakat yoktu kulübede.
benzer bir şey kardeşine.
Pızgeş endişeye düşer.
Karaesine hayret eder.
Gider hemen aramaya.
Çok geçmeden de boynuna.
Atarak semiz geyiği.
Pige kulübeye geldi.
— Aa! nerde kaldı kardeşin?
Böyle neden yalnız geldin?
Deyip Miğezes heyecanla.
Karşı hoşar Nart Pige'ye :
Pige'yi kocası sanır;
Gidip Pige'yi kucaklar.
Tam o anda Pızgeş Nart da
Çıkar yüksek bir tepeye.
Bakıp görür kulübeyi;
Ailesinin Pige'yi
Kucaklayıp öptüğünü.
Dert edinir Pızgeş bunu.
Dayanamaz Pızgeş buna.
Pızgeş hemen ok yayına.
Sarılıp göğe gererek.
Oku, göğü gürleterek.
Geçer bulutları delip.
İnerken ok geri dönüp.
Pızgeş durur tam altına.
Düşerek ok kafasına.
Bir yıldırım gibi patlar.
Başı ve vücudu deler.
Geçer ok yedi kat yere.
Onu görünce Nart Pige:

«Ölemeyen kardeş ile
Ben miyim?» der kızar Pige.
Kendine kamayı çekip.
Öldürür başına sokup.
— Ölenlere sebep benim.
Kötülüğü yapan benim.
Yıldız gibi battınız siz.
Böyle deyip Miğezes kız.
Ölen ikizlere ağlar.
Sızlanarak otururken.
Tiebisejey (5) çıka gelir
Güzel kıza şöyle söyler.
Ne ağlarsın güzel, neye?
Göz yaşarın cenazeye.
Dökülmekle dirilmezler
Canlanıp da tekrar canlar.
Karşına sağ dikilmezler.
Sevgili kabul et beni
Gömeyim iki öleni.
Kız : «Peki gömüver», dedi.
Tiebisejey mezar kazar.
İki cenazeyi gömer.
Başlarına bir taş diker.
Dönüp Miğezes'e bakar.
Yanaşıp yanına söyler :
Ölenleri defnettim, der.
İki ölü gömülünce.
Atlayıp Miğezes suya.
Birden bire kaybolur.
Deniz tanrısı «olmaz», der.
Tiebisejey bekler bekler.
Sıkılarak basıp gider.
Miğezes kalır hamile
Doğum yapmayı denizde.
Kabul etmek büyük tanrı.
Yeryüzünün adamını.
Su altına getirmeyi
Kabul etmez büyük tanrı :
— Git evlâdım Nart iline

Nart kat Nartların nesline.
Nart ilinde doğur bunu.
Tanrı gibi büyüt onu.
Hanım gelir Nart iline,
Gider Guazeler'in yanına. (6).
Çok geçmeden güzel Mişezeş.
Doğurur iki ikiz kardeş.
Wezirmes birinin adı,
Diğeri de İmis idi.
Birbirinin aynısıydı.
Yıldız gibi benzerlerdi.

Hedeğatle ASKER

NARTLAR

Maykop 1968 Cilt : I'den çevrilmiştir.

- (1) **Thağalec** : Tarım ürünleri ilâhı olan bir Nart.
- (2) **Tlepş** : Demirciler ilâhı olan bir Nart.
- (3) **Waşzue** : Mecusi dininde bir tanrı (Bak Şocentsıku A.C. 2, S. 491).
- (4) **Awşerc** : Mecusi dininde bir tanrı (Bak Şocentsıku A.C. 2, S. 471.)
- (5) **Tlebisejey** : Bazı destanlarda aniden çıka gelen bir Nart.
- (6) **Guazeler** : Kafkasya'da halen mevcut olan eski bir aile ismi.

V E F A T

Üzüntüyle öğrendiğimize göre Eskişehir D.S.İ. bölgesi mühendislerinden İbrahim Nejat Ediger'in babası Sefer Ediger kısa bir hastalığı müteakip 29 Şubat 1972 tarihinde Ankara'da vefat etmiştir.

Çevresinde çok sevilen ve iyi hemşerilik vasıflarını taşıyan merhumun cenazesi 1.3.1972 tarihinde Hacıbayram Camii'nde kalabalık bir hemşehri topluluğunun katılımıyla kılınan namazı müteakip ebedi istirahatgâhına defnedilmiştir.

Merhuma Tanrı'dan, rahmet kederli ailesiyle yakınlarına baş sağlığı dileriz.

— ATLI AYI —

Kardanguç Z.'den Çeviren : Ateşij E M İ N

Bir zamanlar Dzeliko'da at güdüyorduk. Ben en yaşlılarıydım. Geceleri atlara gözcülük eden delikanlının atı sabaha ter köpük içinde çıkıyordu.

— Atın neden ter köpük içinde sabaha çıkıyor? İyileşeceği yerde neden kötü-lüyor? Geceleri yemsiz bıraktığını sanıyorum, deyince bana gülererek sözlerimi hiç kabullenmedi.

— Bir gece atlara gözcülük yapmaya gidince ben de peşinden izledim. Delikanlı attan iner inmez dereden bir ayı çıkarak yanına gelip dikiliverdi.

— O ne arkadaşım ata mı bineceksin? Git, git haydi bizi farkettiler, kabul etmiyorlar, diyerek delikanlı ayıyla konuşuyor, fakat ayı gitmek istemiyordu.

— Peki madem ki gitmek istemiyorsun bu gecelik de gözcülük et, diyerek ayıyı ata bindirip gece gözcülük yapmak üzere görevlendirdi. Kendisi de yamçısına sırtınarak yattı. Ne yapacağını şaşırıp atlı ayıyı hayretler içinde seyrettim. Ben ayıyı korkutmak için tüfeğimi atınca delikanlı da uyanıp kendi tüfeğini attı. İki tüfeğin sesini işiten ayı attan inerek dereye aşağı kaçtı.

— Ne oldu? diye delikanlı bana sordu.

— Ayı ata binmiş sürüyü güdüyor, dedim şaka yollu.

— Olmaz öyle şey, ayı ata mı binmiş? dedi delikanlı.

Benim hayretle seyrettiğim ayıyı delikanlı alıstırmıştı. Dzeliko köyünün otlağında delikanlı hayli zamandır çoban olarak bulunuyordu. Yakaladığı ayı yavrusunu ata binmeye ve gece diğer atlara gözcülük etmeye alıstırmıştı. Ata binmek ayının ra çok hoşuna gitmişti. Bundan dolayı güneş batıp karanlık basar basmaz çobanın yanına hemen gelir vazifesine başlardı.

O gece delikanlıya bir daha ayıyı ata bindirmemesini söyleyip „Delikanlıyla ayı sirkte güzel oynarlar, diyerek uyudum.

Kafkasya'yla İlgili Kitaplar :

KAFKASYA KÜLTÜREL DERGİSİNİN YENİ BİR BAŞARISI :

(KAFKAS HİKÂYELERİ ANTOLOJİSİ KİTABI YAYINLANDI)

Bundan çok önce yayınlamayı tasarladığımız, fakat bazı noksanlarımızın tamamlanmaması nedeniyle yayınlanması geciken Kafkas Hikâyeleri Antolojisi kitabımız yayınlanmış bulunuyor.

112 sayfa, renkli bir kapak içerisinde, 19 Kuzey Kafkasyalı yazarın 20 hikâyelerini kapsayan kitabımız uzun bir çalışmadan sonra yayınlandı.

Adige bölgesi, Karaçay-Çerkes, Kabartay-Balkar, Abhazya ve Ossetya'lı yazarların hikâyelerini kapsayan bu kitabımızda Kuzey Kafkasya'nın kalburüstü yazarlarının birer parçası siz okurlarımıza sunulmaktadır.

Kitapta ayrıca bir önsöz, yazarların biyografyalarıyla resimleri yer almaktadır.

Kitabın ön sözünde kısaca kitap hakkında bilgi verilmektedir.

Kuzey Kafkasya'nın çağdaş edebiyatını kısmen de olsa tanıtmayı amaç edinen bu kitapta birbirinden güzel millî hikâyeler ile modern hikâyelere yer verilmiştir.

İlgi ve büyük bir hazla okuyacağınız bu kitabı bütün hemşerilerimize tavsiye ederiz.

Yönetim merkezimizden temin edebileceğiniz bu kitabımızın fiyatı 10 liradır.

Duyururuz.

KAFKAS ULUSLARI KONUSUNDA ANIT BİR KİTAP : ABHAZ MİTOLOJİSİ !

Kitabın yazarı sayın büyüğümüz bir konuşmasında şöyle demişti : «Rahmetli Prof. Sadri Maksudi Arsal, Hukuk Tarihi Dersleri'nde; Dil bir milletin medeniyet şahadetnamesidir, diye yazıyordu. Gerçekten de dil öyle bir imtihan karnesidir ki milletin medeniyete geçmişteki hizmetlerinin derecelerini birer birer gösterir.»

Biz, Abhaz mitolojisini okuduktan sonra, yazarın yukarıdaki sözlerini müsaade-leriyle şöyle tamamlayacağız : Abhaz mitolojisi adlı bu kitabın kaynağı Abhaz dili olmakla beraber — yalnız Abhazların değil — bütün Kafkas halklarının muhteşem geçmişini yansıtan ve Kafkaslıların medeniyet imtihanlarındaki başarı karnesidir.

Birkaç yetersiz yazının istisnasıyla diyebiliriz ki Kafkaslılar — ve daha açıs yetersiz araştırmalarında okumuşlar, ana kaynaklarını kendileri gereğince deşmemişlerdir. Abhaz kaynaklarının bilimsel deşilmelerinin verdiği büyük sonuçlarını bu kez (Abhaz mitolojisi) adlı yayında gördükten sonra, diğer kardeş dillerin de öyle bilimsel araştırmalara tâbi tutulmakla ortaya çıkacak (Genel Kafkas Tarihi)'nin göz kamaştırıcı azametini şimdiden görür gibi oluyoruz.

Kitap; Kokazoloji (Caucasologie) araştırmacılarını olduğu kadar Dinler ve İnançlar Tarihi, Düşünce Tarihi, Felsefe, Filoloji, Eski Öncasya Dil ve Kültürleri — Genel olarak, Medeniyet Tarihi — meraklılarını ve araştırmacılarını da doyurucu bir eserdir. Yazarı Sayın Beygua Ömer Büyüka'nın ve yayını finanse eden Sayın Beygua Sabri Ander'in bu himmet ve başarılarını saygıyla kutlar, bu değerli eseri izleyeceği belirtilen diğer araştırmaların da bir an önce yayınlamalarını sabırsızlıkla Bi-yol tüm Çerkesleri kendi öz vatanında,

ADİGHE TARİHİ

Ünlü yazar Şora Noghumuka'nın Adighece, Rusça, Almanca, Arapça ve Türkçe'ye çevrilen «ADİGHE TARİHİ» bu kere sayın Dr. Şevket Habjoka tarafından İngilizce'ye çevrilerek Beyrut'da (Lübnan)'da yayınlamıştır. Önce de Almanca'dan Arapça'ya çeviren Dr. Habjoka'yı tekrar tebrik eder hemşerilerimizin İngilizce yazılan bu kitap-
tan bir tane edinmelerini tavsiye ederiz.

KAFKASYA

ADRES :

Librairie du Liban
Solh-Square, Beyroute
Liban-Libnan

BI-YOL

Ateşçi E M İ N

Bi-yol halkın kendine geldiğini görürsem,
O zaman isteğime erişmiş olacağım.
Bi-yol «yurda dönelim» dendiğini duyarsam,
Bu dileği kazanıyla taşlara oyacağım.

Bulutları başına taç yapmış dağlarında,
Çağlayan sularında, yeşil ovalarında,
Bi-yol tüm Çerkesleri kendi öz vatanında,
Görürsem yaşıyorum ben diyebileceğim.

Bi-yol Oşhamafe'de güneşin batışını,
Kıvılcımlar yansıtan toprağının taşını,
Gördüğümde, tutarak eğerinin kaşını,
Özgürce kır atımla dolaşabileceğim.

Meyve veren dallarda ötüşen kuşlarının,
Semirip mer'alarda dolaşan koçlarının,
Öz diliyle okuyan çocukların,
Sesini işitirsem mutlu olacağım.

Bi-yol thamedelere yanılıp da inandık,
Bi-yol yurda dönmedik, yüz yıl gurbet dolaştık.
Bi-yol benliğimizi yabancılara sattık.
Dahası da var fakat, ben diyemeyeceğim.

Bi-yol bizi yabana atan atalarımıza,
Başkaları adına kılıç sallayanlara,
O güzel Kafkasya'yı terkedip kaçanlara,
Ben neyim, nereden geldim? diyerek soracağım.

Yeter gayrı milletin geleceğini düşün,
Ana yurttan dört gözle bekler seni kardeşin.
Bi-yol yok olmadan dön, kalmadı yabanda işin.
Yürüyelim birlikte ben yarın gideceğim.

ÖZÜR DİLERİZ

Yazılarımızın çokluğu nedeniyle «Çerkes Tarihinde Önemli Rol Oynayan Çerkes Devlet Adamları» yazımızı yayınlamadık. Özür dileriz.

KAFKASYA'DAN HABERLER :

AKTÜALİTE

1971 rakamlarına göre Kabarday-Balkar Cumhuriyeti'nin nüfusu 600 bin'dir Cumhuriyette 332 çeşitli derecedeki okulda 150 bin öğrenci okumakta, bu okulların 8 bin öğretmeni bulunmaktadır. Nalçık Üniversitesinde ise 9250 öğrenci öğrenim görmektedir.

Cumhuriyette yüksek öğrenim görmüş görevlilerin sayısı 40 bin'dir ki, bunlardan üniversite öğretim üyesi olanlar 540 kadardır.

Cumhuriyette 500 kitaplık, 200 konser salonu, dans ve dramtizasyon sahnesi bulunmaktadır. Ayrıca üç büyük tiyatro, dört dans ve şarkı salonu, 55 toplantı salonu vardır.

Yüksek öğrenimden geçmiş olanların yarısı kadın olup öğretmenler arasında bu sayı 7200'dür. Cumhuriyette doktor-hekim sayısı 6 bin. (1)

Nalçık Üniversitesinde 36 değişik milliyete mensup 9250 öğrenci okumakta olup 1970 - 1971 öğretim yılında 1240 mezun vermiştir.

1970 şubat sayımına göre Kabarday-Balkar'ın nüfusu 588.203; bu sayı içerisinde 280.089 kişi şehirlerde, 308.114 kişi de köylerde yaşamaktadır. Şehirlerin nüfusları : Nalçık 145.700, Prohlada 40.100, Tırnıyavız 18.200, Bakhsen 18.400, Mayske 18.600, Nartkale 19 bin.

Cumhuriyette etnik biresimi : Adige 264.700 (1959'da 190.300 idi), Balkar 51.400 (1959'da 34.100 idi), Rus 218.600 (1959'da 162.600 idi). (2)

KISA SANAT VE KÜLTÜR HABERLERİ

Fransız dramaturgu J. ANOUÏLH'ün «Medea» adlı piyesi Nalçık'da sahneye konmuştur. Ayrıca Gürcü dramaturgu O. Yiyoselyani'nin «Anzor'un Hanesi» adlı eseri Tubay Muhemed yönetiminde sahnelenmiştir. Balkar tiyatrosunda da dramaturg A. Çxaidze'nin «Köprü» adlı piyesi sunulmuştur.

Kabarday-Balkar müzikal tiyatrosunda Nart Efsanelerinden esinlenilerek Şorten Askerbiy'ce kaleme alınan ve kompozitör Mole V.çe de işlenen «Bghixem ya psise» «Dağların Hikâyesi» adlı bale oynanmıştır. Seteney rolünü Hequl Roze, Sosriko rolünü Arxest Hesen ve Tlepş rolünü de Karden Boris oynamışlardır.

Kafkas İber dilleri üzerine araştırmalarda bulunan çeşitli uluslardan bir bilim kurulu Nalçık'ta üç gün süren bir toplantı düzenledi. (3)

(1) Kaynak : Melbaxho T.K.

Oşhamaho, sayı 4, 1971, Nalçık.

(2) Aynı Eser, S. 118

(3) " " " 119-120

V E F A T H A B E R L E R İ

Kızım Hanzadelerinden merhum Ali Bıza Meâlî Giray'ın kızı, İstanbul Kafkas Kültür ve Yardımlaşma Derneği laymetli elemanlarından Bn. Kevser Giray'ın 26 Ekim 1971 Salı günü İstanbul'da vefat ettiğini üzüntü ile öğrendik. Derneğe ilgisini hiçbir gün esirgemeyen üyemiz Kevser'e Allah'tan rahmet, akraba ve yakınlarına başsağlığı dileriz.

Balıkesir K. Kafkas Derneği üyelerinden Balıkköy'e Köy'ünden Hoca adıyla anılan Kıymet Hüseyin Sevgel 12 Ocak 1972 tarihinde vefat etmiştir.

Merhuma Tanrı'dan rahmet, ailesine başsağlığı dileriz.

ESKİŞEHİR'DE

Eskişehir Kafkas Folklor Derneği'nin yıllık genel kurul toplantısı 26.12.1971 günü dernek lokalinde yapılmış, bu dönem çalışmalarını yürütmek üzere aşağıda isimleri bulunan hemşehrilerimiz yönetim kuruluna seçilmişlerdir.

Orhan Altınsoy	: Başkan
Numan Balkız	: 2. Başkan
Niyazi Kuday	: Sekreter
Sadettin Kutlu	: Muhasip
Emin Oğur	: Üye
Abdurrahim Kunduh	: " "
Nihat Özbağ	: " "
Cengiz Koç	: " "
Rifat Özbey	: " "

Tebrik eder başarılar dileriz.

BALIKESİR'DE

Balıkesir K. Kafkas Kültür Derneği yıllık genel kurul toplantısı 9.1.1972 tarihinde yapılmış ve yönetim kuruluna aşağıdaki zevat seçilmişlerdir.

Başkan	: Cevdet Ergin
2. Başkan	: Ekrem Doğan
Sekreter	: Servet Alcan
Muhasip	: Kemal Zeren
Veznedar	: İsmail İnce
Üye	: Halis Koçoğlu
Üye	: Fevzi Cebeci

Tebrik eder başarılar dileriz.

T E Ş E K K Ü R

Geçirdiğimiz Kurban Bayramı ve yeni yılımızı kutlayan derneklerimiz, sayın büyüklüğümüz ve hemşehrilerimize teşekkür ederiz.

KAFKASYA KÜLTÜREL DERGİ

T E Ş E K K Ü R

Geçirdiğimiz Kurban Bayramı ile yeni yılımızı kutlayan Münih (Almanya)'daki Kuzey Kafkasya Millî Derneği, Balıkesir, Eskişehir, Turhal, Düzce ve İstanbul Kuzey Kafkasya Kültür Dernekleri ile Amerika, Almanya, Fransa, Ürdün, Suriye, İsrail, Birleşik Arap Cumhuriyeti ile Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki hemşehrilerimize teşekkür ederiz.

KAFKASYA KÜLTÜREL DERGİ

N İ Ş A N L A N M A

Balıkesir K. Kafkas Kültür Derneği üyelerinden İsmail İnci 4.2.1972 tarihinde Balıkesir'de nişanlanmıştır. Tebrik ederiz.

E V L E N M E

Düzceli hemşehrerlerimizden Zekeriya Şimşek ile Neslihan Şimşek'in düğünleri 12 Aralık 1971 tarihinde Düzce'de Arap Çiftlik Köyünde yapılmıştır. Tebrik eder mutluluklar dileriz.

OKUYUCU MEKTUPLARINA CEVAPLAR

Erzurum'dan S. B. : İlgili yazımızın bir efsane niteliğinde olduğunu hatırdan çıkarmayınız. Okuyucu mektuplarına her sayı yer veremiyoruz, çünkü soruların kenellikle bütün okurlarımızı ilgilendirmesi gerekiyor.

Pazaryeri'nden A. C. : Mektubunuzu aldık, kitap adresinize postalandı. Hemşehrerlerimiz maalesef her yerde şöyle. Başka meselelerde en büyük çabayı gösterirken kendi benlikleriyle ilgili hususlarda bilinçsiz ve ilgisizlerdir. Onları uyandırmak görevi bizlerindir, unutmayalım.

Gönen'den H. T. : Dergimiz ancak 3 ayda bir yayınlanabiliyor, bunun daha kısa sürede yayınlanması maddi olanaklarla kadroya bağlıdır. Bunun için okurlarımız herşeyden önce bize yardımcı olup dergimizin ve diğer yayınlarımızın çok sayıda tanıtılıp yayılmasını sağlamalıdır. İlerde bütün bu engellerin ortadan kalkıp isteğinizin yerine geleceğini ümit ederiz. İlginize teşekkürler.

İstanbul'dan Z. A. : Bahsettiğiniz olaylar her zaman olmuştur bundan sonra da olabilir. Çalışmalar kadro işidir, hukuk ve kanunlar kapsamında çalışmak şartıyla hiçbirşeyden yılmamalıdır. Eğer birgün bahsettiğiniz olaylarla karşılaşsaksak gereğini düşünürüz. İlginize teşekkürler, siz vesikaları tamamlamaya çalışın.

Adana'dan H. İ. : Sözü ettiğiniz emekli general ile milletvekilini yakından tanıyoruz. Milletvekili tahmin ettiğiniz gibi ama emekli general geç de olsa çalışmaların yapılmasına taraftar birisidir.

İzmir'den H. S. : Kafkasya'dan kültürel nitelikte kitaplar getirmek mümkündür. Ancak bunun için orası ile mektuplaşıp bu konuda anlaşmak gerekir. İsteğinizi yerine getirmeye çalışacağız.

Ankara'dan S. O. : Bu konuya daha önceleri de değindik, kanunlar hangi mevkide bulunursa bulunsun her kişiye karşı uygulanır. Çerkesçe okuyup yazmayı öğrenmenizin hiçbir sakıncası olamaz.

Amasya'dan D. E. : Biz yayınlarımızda tüm Kafkasyayı ele alıyoruz. Kadromuz çoğunluğunca Adige ve Abhazlardan teşekkül ettiği için en çok bu konularda yayın yapıyoruz. Hiçbir zaman Lezgi, Çeçen, Osset ve Karaçay'ları kendimizden ayrı görmüyoruz.

Adapazarı'ndan A. S. H. : Çerkesçeyi öğrenmenin en pratik yolu bildiğiniz kadıyla konuşmaya çalışmak, eğer hiç dil bilmiyorsanız bilenlerden önce kelime kaznenizi zenginleştirip sonra da iyi bilenlerle konuşmaya çalışmaktır. Bunun için de henüz Çerkesçe konuşan Çerkes köylerinde uzun süre kalmak çok faydalı olur. Bu arada okuyup yazmaya çalışınız.

Adapazarı'ndan S. A. : Türk İstiklâl Savaşının henüz gerçek yönlerini yansıtan tarihi yazılamamıştır. Çerkes Ethem'e gelinceye kadar aynı şekilde suçlanan nice kişiler var. Örneğin İstiklâl Savaşının ilk günlerinde Atatürk'ün en yakın iki arkadaşı ve yardımcısı yine iki Çerkes idi. Hamidiye kahramanı Rauf Orbay ve Dışişleri Bakanı Bekir Sami Kunduk.

İstanbul'dan H. L. : Bahsettiğiniz dergideki yazıyı bizde okuduk, sokaktaki adamın fikri sokakta kalır... Görüyorsunuz ki onların değil bizim sesimiz duyuluyor. Onların ne gibi işler peşinde koştuklarını sizin gibi herkes biliyor. Dün ne idiler ki bugün ne olabilirler. İlginize teşekkürler.

D Ü Z E L T M E

1) Son çıkan Kafkas Dergisi (sayı 32)'nde Çerkes tarihi konusunda Hatiler (Hitler) yazısında sahife 3 satır 7'de Sakson kelimesi (Sargon). Satır 8'de kullanılmıştır kelimesi (Kullanılmışlardır) olacak. Satır 26'da benim kelimesi (bâbinin), satır 31'de Suriye (Suriye'de) olacaktır. Sahife 4, satır 15'de bir abidesinde yerine (bir Hâti abidesinde) ye çevrilecektir. Satır 24'de yıkılmasından kelimesi (yayılmışından) olacaktır.

2) Sahife 5 satır 25'de 1976 yerine 1986 konacaktır.

3) Bugünkü Çerkes aile teşekkülünün kaynağı yazısında sahife 10, satır 27'de bu ise olacak vasıfları yerine (bu ise baba olacak vasıfları)'na çevrilecektir. Sahife 10 satır 2'de Yenos kelimesi (Yeos) olacak, satır 21'de Khiltiz kelimesi (Hhiltiz) ve sahife 11 satır 18'de Ah kelimesi (Ac) ve satır 32'de Apss kelimesi (Apssgi), satır 37'deki Köni kelimesi (König)'e çevrilecektir.

4) Aynı derginin sahife 28 satır 5'inde ikinci Nikola'dan sonra (Yakup Sami Şaghue ile görüşmek isteğinde bulunmuş, bulundurulacak Grandukun) cümlesi yanlışlıkla basın hatasına uğramıştır. Konmamıştır.

5) Aynı dergi sahife 39'da (Ziyaret) konusunun 7 nci satırından sonra konması gereken yazı sahife 28'e satır 11'den sonraya konmuş. Satır 12'den satır 18'e kadar olan bu yazının sahife 39, satır 7'den sonraya konmasını sayın okuyuculardan özür ile dileriz.

İSTANBUL KAFKAS KÜLTÜR VE YARDIMLAŞMA DERNEĞİ'NİN YILLIK KONGRESİ YAPILDI

İstanbul Kafkas Kültür ve Yardımlaşma Derneği belirli yıllık kongresini 20 mart 1972 pazar günü Üsküdar Bağlarbaşı'ndaki lokalinde kalabalık bir üye toplumu ile yapmıştır.

Seçim sonunda yeni Yönetim Kurulu Başkanlığına Avukat Kâzım Öztekin, ikinci başkanlıklara Yılmaz Lu ve Kemal Şekerci, genel sekreterliğe Özdemir Yiğın, muhasipliğe Neşet Aslan, üyeliklere Hascan Yurdakul, Elmas Eşsiz, murakipliğe Ömer Yağan, Emin Tataroğlu ile Abidin Tan, Haysiyet Divanına da Kâzım Taymaz, Hilmi Aşena seçilmişlerdir.